

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээ

ШЫН

№ 127
(17928)

2010 чылдың
октябрь 26,
вторник

Садар өртээ
5 рубль.

e-mail:shyntuva@mail.ru

Интител-политиктиг солун

Майлаң МОНГУШ

ЧОННУҢ КИРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ ЭКИ ДҮЖҮТТҮ АЛЫР

«Күскү дүжүт бүдүн чылды чемгерер» деп мерген өстер кончуг шын. Ажыл-агыйжы сургакчылааш-нын аайы-биле бай-тайгажылар-биле ужуражып, ларның кышка белеткелин сонургадым.

2010 чылдың байдалы-биле Тайга кожуунда көдээ ажыл-агыйның 4 бүдүрүлгези, биче ээлдиг 21 көдээ бүдүрүлгези, 1 арат-фермер ажыл-агыйы база 7 суму девискээр-нде хуу чоннуң 1458 дузалал агыйлары бактаап турар. а интитизи-биле 11838 баш а, 116110 баш шээр, оон ың 38813 өшкү, 1782 баш ы, 138 баш хаван, 988 баш ык бар. Ынчангаш малдың ы чемин четчири-биле курла-ап, тараа-быдааның дүжүдүн алыры бо хүнде ажылдың ланышкыны болуп турар деп талдым.

ажуунуң девискээринде а шөлдеринге тараа куль-тарының үрезинин үезинде а, оон элбек дүжүттү ажаап а база бир сорулга турган. а культуразының бүдүрүкчү-болур «Аялзы» көдээ ажыл-кооперативи эрткен чылын ың чаагай дүжүдүн ажаап, ырын эки шыгжап алгаш, бо үрезинге кириштирген. и болзажок боттун ажыл-арында тарааның үрезинин дошкун кыштың шылгалда-ң үезинде мал чеминге аар ужурга таварышканындан уннуң көдээ ажыл-агый иели Красноярск крайның узкий району-биле керээни а, ак-тарааның, арбайның, ың үрезинин садып эккеп а, тарылгага ажылгаан.

Кожуун интитизи-биле 600 гектар черге тараа культураларын тараан. Оон иштинде «Бай-Тал» күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгези 150 гектар, «Бай-Тайга» муниципалдыг унитарлыг бүдүрүлгези 80 гектар, «Аялзы» көдээ ажыл-агый кооперативи 300 гектар, «Омак» көдээ ажыл-агый кооперативи 70 гектар шөлдерге тус-тузунда үре-зиннерни чашкан. База ол ышкаш картофельди 282 га черге, 10 га черге ногаа үрезиннерин тараан.

Ынчангаш ажылдың эки түн-нелин чедип алыры-биле Бай-Тайга кожуунуң суму бүрүзү хову ажылдарына ажылдаар шалыпчы бригадаларны тургузуп, ынаар чонну кыйгырган. Ылаңгыя Шуй, Хемчик, Ээр-Хавак, Бай-Тал суму чагыргалары эң эки ажылдап, аныктарны мал чеминче мөөң-нээнин онзалап болур. База ол ышкаш кожуунуң Чонну ажылга хаара тудар төвү таварыштыр часкы-күскү хову ажылдарынче ажыл чок хамаатыларны хаара туткан. Аныктардан тургустунган 15 шалыпчы бригадалар сиген кезилдезинге киришкени — өске-лерге үлегер-чижек.

Суггатыг черлерден чаагай дүжүт болур деп чүвени билир болгаш, кожуунуң сумулары, Чонну ажылга хаара тудар төл болгаш көдээ ажыл-агый эргелели, албан черлери демнежип тургаш, суг бугаларының баштарынче шөфтээшкениннерни организастан. Чай дургузунда 185 кижиге суггат

ажылынга ажылдаан.

Тыва Республиканың Чазааның чарлааны мал белеткелиниң тала-зы-биле мөөрейге бай-тайгажылар эң-не идепкейли-биле кирип, тиелелгелиг черлерни ээлээн. 14 муң тонна мал чемин белеткээр пла-нын бай-тайгажылар ажыр күүсет-кен. Оон бир көскү чижээ, Бай-Тайга кожуунуң Бай-Тал ортума-школазы 500 тонна сугенни кезип белеткээш, дээди шаңнал — авто-машинаны алган.

Бо хүннүң байдалы-биле «Бай-Тал» КУБ 85 га шөлде тараазын ажаап, оон 61 тонна дүжүттү алган. «Бай-Тайга» МУБ 80 га чериниң 30

га шөлүнде тараазын кезип, оон 27 тонна суланы ажаап алган.

«Аялзы» көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези кооперативи 300 га черинде тараазының культуразын бүрүнү-биле ажаап, оон 121 тонна ак-тарааның, 55 тонна арбайның, 154 тонна суланың дүжүдүн алган. «Омак» КБК 70 га чериниң 35 га-зындан 28 тонна суланы ажаап алган.

Бо хонуктарда баштайгы хар кожуун төвүнче кирип чаап келген, ам арткан шөлдерде ажааттынмаан дүжүттү ажаап, ону мал чеминче кириштирери-биле ажылдар чоруп турар.

Бай-Тайга кожуундан

Спорт. Спорт

Дженни ЧАМЫЯН — ЧЕМПИОН

Октябрь 15-17 хүнне-ринде Зеленоград хоо-райга дзюдо хүрешке ку-лаа дыңнаваз спортчулар аразынга Россияның кубо-гу дээш маргылдаа болуп эрткен.

Маргылдаага чурттуң янзы-бүрү регионнарындан 70 ажыг спортчу киришкен. Аңаа бистиң республи-кадан ийи спортчу: Чаяана Ооржак биле Дженни Чамыян олар тренер башкызы Буян Биче-оолдун (хостуг хүрешке хоочуннар аразында делегей чемпиону) удуртулгазы-биле киришкеш келген.

Маргылдааның түннелинде 57 кил деңзиге херээжен мөгелер аразынга Чаяана Ооржак 2-ги черни элээн.

70 килдиг херээжен мөгелер аразынга Дженни Чамыян бирги черни бүзүрелди-биле чаалап алган. Ол кубок болгаш алдын медаль дээш түннел хүреште Челябинск хоорай чурттуг РФ-тин алдарлыг спорт мастери, 2009 чылдың Сурдлимпий оюннарының хүлер медалының эдилекчизи Жанна Кузнецованы арыг октааш, чемпион атка төлөптиг болган.

2011 чылдың апрель айда дзю-до хүрешке Россияның чемпионнады болуп эртер. Ол чемпионатка эки хүрешкен мөгелер ол-ла чылдың октябрь айда Голландияга болуп эртер Европа чемпионнадынга кир-жир эргени чаалап алыр. Ынчангаш бистиң спортчуларының болгаш тренер башкыларның мурнунда келир чылдың улуг маргылдаа-ларынга эки белеткенгеш киржир сорулгалар салдырган.

Бистиң корр.

Чагыдылга — 2011 (I)

«ШЫН» — ЧОННУҢ СОЛУНУ

2011 чылдың бирги чартык чы-лында «Шын» солунуң чагыдылгазы Тываның бүгү почта салбырларында, «Тывапечать» КХН-ниң киоскилеринде бо хүннерде чоруп турар.

Чартык чылда чагыдылга өртээ:

Албан черлеринге болгаш организа-цияларга — 455, 64 рубль.

Хууда чагыдыкчыларга — 395,64 рубль.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржик-чилеринге, I, II бөлүктүң инвалидтеринге — 353, 34 рубль.

«Тывапечать» КХН-ниң киоскиле-ринде:

Чартык чылда — 300 рубль.

Үш айда — 150 рубль.

Бир айда — 50 рубль.

Хүндүлүг чонувус,
«Шын» солуну
үезинде чагыдып
алырын утпаңар!

ӨӨРЕДИЛГЕ НОМУ-БИЛЕ ДӨМЕЙ

ара Бүрбүлдеевна КУУ-Филология эртемнери-андидады, доцент:

«Шын» солун дээрге тыва ың бир улуг чоргааралы, болгаш эң улуг солуну. стиң амыдыралывысты талазындан чырыдып Меңээ, тыва дыл башкы-бистиң студентилеривиске редилге ному-биле бир . Ону доктаамал номчуп, материалдарны сайгарып, рүмнүн, өөреникчиле-ң чүүлдерин номчуп, кижиге сүүзүннү оон ал мен. Бодумнун материал-ны база «Шынга» бо-ла ды бээр мен. Ынчангаш үеде тыва дыл башкылары студентилеримге «Шын» уң чаңгыс-даа дугаарын бейн номчурун, чагыдып н сүмелеп турар мен.

Тыва Республиканың
Чазаанда

ТЫВАНЫҢ КОММУНАЛ АЖЫЛ-АГЫЙЫ КЫШКА БЕЛЕН

Тываның Чазаа республиканың одалга-энергетика комплекзинин кышка белеткеленин байдалын хынаан. Республиканың Баштыңы Ш.В.Кара-оол эрткен неделяда одалга-энергетика болгаш чуртталга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлгелеринин удуртукчуларының киржилгези-биле ТР-ниң Чазааның хуралын эрттирген.

Үлетпүр болгаш энергетика сайды К.Б.Сагаан-оолдун дыңнатканы-биле ооң яамызынга хамааржыр бүгү адырлар база бүдүрүлгелер күскү-кышкы одалга сезонунга барык 100 хуу белен болуп турар. Ук белеткел үезинде эрткен чылдың үр уламчылаан кыжының өөредии база кел чыдар кыштын берге болгу дег байдалдарын кичээлгеге алган. Кызылдың ЧЭТ-че болгаш одалга черлеринче хөмүр-даштын чурум езугаар эвээжес ужурулг хем-чээлинден оранчок көвүдөп турар курлавырын сөөрткен, октябрь 15-ке чедир «Тываэнерго» ААН-ниң электри дамчыдар шугумунун, чылыг хандырылганын бүдүрүлгелеринде инженер четкилеринин планга көрдүнген турган септелге ажылдарын шуптузун кылган. Республиканың хөмүр-даш уургайларында одаар чүүлдүн тывыжы болгаш чүдүрүлгези планда көрдүнген онаалгалардан оранчок бедик, барык 110 хуу чедир кылдынып турар.

Социал яамалар кел чыдар кышты онза байдалдар чокка эр-тирерин база бүзүредип турарлар. Оларның эргезинде турар бюджет албан черлери — школалар, уруглар садтары,

хоргаадал черлери, эмнелгелер, культура одагалары — шуптузу кышка беленин паспорттарын чогуур үезинде алганнар. Ук албан черлеринин одалга складтарында ийи айның хөмүр-даш курлавырын тургускан.

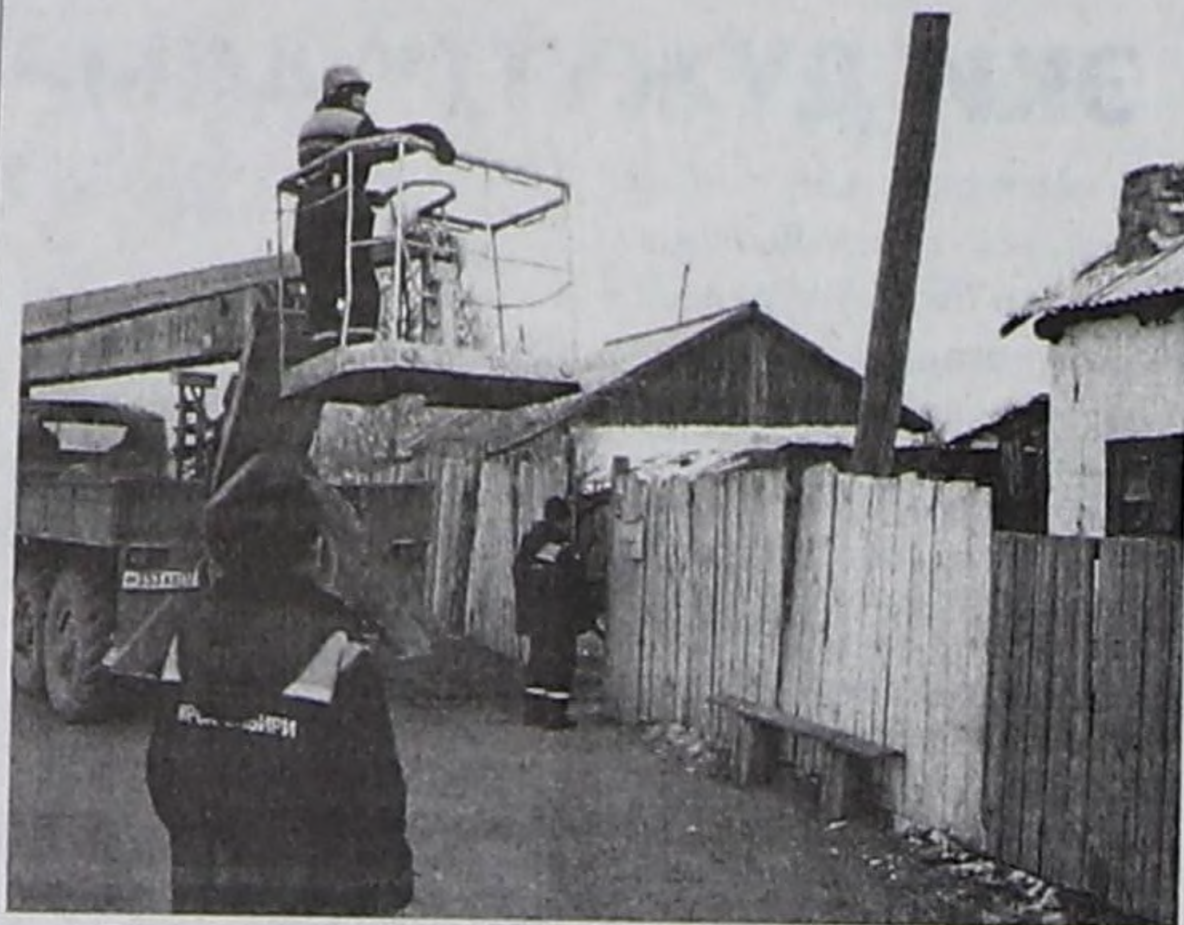
Ол ышкаш К.Б. Сагаан-оолдун чугаалап турары-биле алырга, одалга-энергетика комплекзинин болгаш чуртталга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлгелеринин мурнунда колдуунда-ла эрткен чылдар дургузунда чурттакчы чоннун төле-вейн турганындан чыгып келгени өрелерни кызыларының айтыры бо хүнде чидиг болуп артып турар. Ынчалзажок бо айтырыгны шиит-пирлээринде бо белеткел ажылдарының дургузунда база багай эвес түңнелдер көстүп келген. Ол дээрже ук өрениң өзүлдезинин кудулааны, а чамдык таварылгада, төлевирлер хүлээп алырын болгаш хынаарын эки органиастаанындан өрелерни эвээжедип алыр айтырыг чедип алдынган. Яамының медээ-леп турары-биле алырга, чүгле сентябрь айның дургузунда чурттакчы чоннун өрөзи 6 хуу, а бюджет адырының өрөзи 33 хуу эвээжээн болуп турар.

Бистиң корр.

Хүннүн чугула айтырыы

ЭНЕРГЕТИКТЕР – ЧУРТТАКЧЫЛЫ ЧЕРЛЕРДЕ

«Тываэнерго» ААН-ниң ажылдакчылары республиканың кожууннарынга хыналдаларны бир дугаар эвес удаа чорудуп турар. Олар чурттакчылыг черлерже чаңгыс сорулгалыг — электри энергиязы дээш төлевейн турарлардан өрелер чыыры база электри энергиязын хоойлуга удур ажыглап турар байдалдарны илередир болгаш болдурбазы-биле барып турар. Ук рейдилерде хынакчының ролунда компанияның чүгле ажылчыннары эвес, а удуртукчулары база киржип турар.

Ук хемчегинин кол сорулгазы — республиканың чурттакчы чоннун ажыглааны электри энергиязы дээш өрөзүн чок кылыры болгаш электри энергиязын оор езу-биле ажыглап турар байдалдарны илередири. Аңаа компанияның бүгү деңгелдеринин ажылдакчыларын кириштирген. Олар электри энергиязын керээ болгаш бүрүткел чокка ажыглап турарының актыларын тургузарының база электри энергиязын ажыглаанының көргүзүлгелерин бүрүткээринин дугайында тускай чурум-биле таныжып алганнар. Ол ышкаш ук хыналдаларның дузазы-биле энергетиктер хереглекчи-

лерге электри энергиязынга хамаарыштыр кеземче херээнге онаажып болур хоойлуга удур чүүлдеринин болгаш технологтуг коштунуулар дугайында тайыл-бырны чорудуп, республиканың кожууннарында электри хандырылганын байдалын шинчилээр аргалыг болуп турар.

Тываэнерго-нун четкилеринде электри энергиязының чидиргелеринин бедик көргүзүлгелери бүрүткеттингени-биле республиканың берге байдалда турар деп санаттынып турар чурттакчылыг черлери Ак-Довурак хоорайга база Тээли суурга энергетиктер бо чоокку үелерде четкеннер. Аңаа

олар юридиктиг-д кижилеринин электри бүрүткээр херекс көргүзүлгелерни бижи дугайында дыңнадыг тыпсып, тускай керээ три энергиязын ажырының актыларын ту ажылды чорутканна хемчеглер чоруду дургузунда «Тыва ААН-ниң кассазын рубль кирген, чагырга баштыңнары-биле 652 көпөк түңнүг өрелер нажылгазын чорудар жеттиг организация биле шүүштүрүлг а аттар салдынган.

Ынчалзажок рес өрелер талазы-биле болуп артып турар. чоннун энергетиктерге 160 млн. ажыг рубль турар. Оларны рес эргижирей берген экилерин катап тур чарыгдап болур турган не улуг өрө — Кызы деп база катап сагынды. Ол электри энергиязы ажыг рубль өрелиг бо. Бо чылдың төңүзү өрелиг болуп турар б нарны хынаар деп, э планнап турар.

«Тываэнерго» ААН тулгазы кызылчылар республиканың өске такчыларын ажыглаа энергиязының чогуу шүүштүрүлгезин оо ларынга чоруткаш, и бар өрелерни үзе т кыйгырып тур!

Евгения ДАН
«Тываэнерго» ААН- чагырга органнары биле ажыл тала- специализи.

Аяна БИЧЕ-ООЛ

ШАЖЫН БАЗА ХООЙЛУГА ЧАГЫРТЫР УЖУРЛУГ

Октябрь 19-та РФ-тиң Юстиция яамызының Тыва Республика талазы-биле эргелелин чанында Шажын айтырыгларының экспертизанын эрттиреринин талазы-биле эксперт чөвүлелиннин бирги хуралы болуп эрткен. Ук чөвүлелдин тургузуунда 7 кежигүн бар дээрзин сагындырып каалы.

Ол дээрже Тываның гуманитарлыг шинчилелдер институтунун директору К.А. Бичелдей, ТР-ниң Культура салгалының объектилерин (төөгү болгаш культура тураскаалдарын) кадагалаар талазы-биле албанының удуртукчузу А.С. Донгак, сарыг шажынның Тывага тургустунган төөгүзүнүн берге айтырыгларынга хамаарышкан эртем ажылдарының автору, ТГШИ-ниң эртем ажылдакчызы С.Ч.Донгак, ТКУ-нун эртем ажылының болгаш чоннар аразында харылзаалар талазы-биле проректору, философия эртемнеринин доктору О.М. Хомушкун, ТКУ-нун философия кафедрасының доцентизи, философия эртемнеринин кандидаты Тыва Республиканың «Эртем» эртемденнер чөвүлелиннин даргазы Н.Д.Ондар, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Чөвүлөкчизи О.Д. Дамба-Хуурак база Россия Федерациязының Юс-

тиция яамызының Тыва Республика талазы-биле эргелелин төлээзи С.Х.Наважап олар-дыр. Ук хуралга Чөвүлелдин даргазы кылдыр Каа-дыр-оол Алексеевич Бичелдейни соңгаан.

Чөвүлелдин хуралында хүн айтырыгына үш айтырыгны сайгарган. Оларның бирээзи республиканың девискээринде хоойлу езугаар бүрүткеттинген шажын организацияларының дугайында медээ. Ук медээде айтып турары болза, республиканың иштинде 2010 чылдың октябрь 18-тиң байдалы-биле алырга, 43 шажын организациязы, оларның 2-зи төлчүтүнген — «Тываның сарыг шажын-ныгларының бөлүү» база «Тос-Дээр» тыва хамнар иитилели бар болуп турар. Ук организацияларның хөй кези Кызыл хоорайда ажылдап турар. Шажын организацияларының ажыл-чорудулгазын 10 хевирлери тургузуп турар.

Оларның хөй кези (39,5 хуузу) сарыг шажын организациялары болуп турар. Ол ышкаш ук медээде республикада бүрүткеди турар шажын организацияларының саны чылдан чылче көвүдөп турарын айтып турар.

2007 чылдан тура күштүг болуп турар хоойлу езугаар бүрүткет-тирген организациялар боттарының ажыл-чорудулгазының дугайында отчеттарны РФ-тиң Юстиция яамызының Тыва Республика талазы-биле эргелелинге илеткээр ужурулг. Ук чурумну хажыткан организацияны суд таварыштыр дүжүрер эргелиг. Шак ынчалдыр 2009 чылдың отчетдун ниити 43 организациядан чүгле 38-зи кириген болуп турар. Отчеттарын уе-шаанда кирибээн организацияларга хамаарыштыр эге чада-зында административтик кеземче херээн оттуруп болур.

Даштыкы чурттардан келген шажын организацияларының төлээлери протестантылар, католиктер дээрзи улустун кандыг-даа хоойлу үндезини чокка республикада непереп турары дүвүренчиг байдалды тургузуп турар. База ол ышкаш хоойлу езугаар бүрүткет-

тинген шажын черлеринден аңгы-да, амгы үеде республикада хөйү-биле непереп турары секталарның дугайында база улуг чугааны кылган. Олар республикада колдуу чажыт хевирлиг-даа болза, аажок идепкейлиг непереп, сайзырап турар дээрзин хурал кежигүннери демдеглээн. Шак ындыг шажын бөлүктөрүнүн салдары кижинин иштики оран-делегейн өскертп, шын эвес чорукче идип, хамаатыларның өнчү-хөреңгизинге хамаан-чок оларның амы-тынынга безин кыжанып болур дээрзин улус-чон МИЧ таварыштыр көрүп, билип турар, ынчалза-даа ооң салдарына алзып турар кижилерин, ылаң-гыя аныяк салгалдың бары бистиң чуртувустун, харын-даа бүгү делегейин бөгүнгү чидиг айтырыгларының бирээзи болуп турар. Шак ындыг хевирлиг база өске-даа шажын организацияларның ажыл-чорудулгазынга күрүне хайгааралы эргежок херек болуп кээр. Чүге дээрже, чөвүлелдин даргазы К.А.Бичелдейниң онзалап айтып чугаалааны-биле алырга, шажын дээрже, ооң дузазы-биле төрөөн чуртунга бүрүнү-биле бердинген, төлөптиг кижилерни, азы болза,

аңаа шуут удурланыш-лерни хевирлеп болур күш бооп турар. Ооң ол чамдык кара сагыштыг боттарының сонуурга дүүштүр ажыглаптып бо зин утпаза чогуур. Ынча хамаарышкан айтыр күрүнениң онза кичээ тургузары чугула.

Хамаатыларның шаж дүүр, чүдүвези, кандыг чүдүүрү — Россия Фе-зының Үндезин хоойлу-туция-биле камгалаттын дылалы, эргези-дир. Ын-шак ол эргени кижилерге, удур ажыглаарын бол-биле Шажын айтырыг-экспертизанын чорудар чөвүлелин тургусканын чөвүлелдин хуралында болза, республикада хамаарышкан чидиг айт-бар, оларны хамаатылар-чок чоруун хандырып ба-ненин сонуургалын камгал-пирлээри эрге-чагырга ор-ның ажыл-чорудулгазын кезээ, ынчангаш амгы үе-рый сайгарары негеттинип

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының ЧАРЛЫКТАРЫ

Чагаалар аразындан

КЫРГАН-АЧАМГА ЧОРГААРЛАНЫР МЕН

Найысылал Кызылдың соонда чергеде — Ак-Довурак хоорай. Ол — Хемчик хемнин кыдында, Кара-Даш дагларының эдээнде чаттылып чыдар чалыы хоорай. Бо хоорайның тургустунганы, оон хөгжүлдэзи Кара-Даш дагларында, үнелиг казымал байлак, даг-дүгүнү бойдус шыгжамырының элбек болганында деп билип алган мен. Бежен чылдар бурунгаар хоорайыысты, ынчангы күчүлүг Совет Эвилелиниң республикаларының найыралдыг төлээлери — хөй санныг тудугжулар болгаш янзы-бүрү мергежилдин тускай эртемниглери база Тываның кожуннарындан келгилээн аныктар тудуп кылган. Ол бүгү дугайының кезик-чамдызын кырган-ачам чугаалап берген, а чамдызын номчуп алган мен. Ол тудугжу өгбелеривис хоорайның тудугларында, оон ниити сайзыралында күш-ажылының улуг үлүг-хууун кириген. Шакындыг тудугжу кижилерин болгаш даг-дүгү болбаазырадылганының хоочуннарының бирээзи мээң кырган-ачам Михаил Сундуй-оол болганы — менээ чоргаарал. Ол бодунуң кады ажалдап чорааны тудугжу Хертек Калдар-оолду сактып чугаалаар киж. Даг-дүгү болбаазырадылганының амыр эвес херээнге анык тыва оолдар, кыстарны өөредип, углап-баштап каан фабриканын улуг технолог Григорий Мананковту кырган-ачам онзалап хүндүлээр киж. Ол боду комбинаттын бирги ээлчээниң фабриказының бек сортуг руда болбаазырады улуг цехин, тыва өөрүнден мурнай 1969 чылда удурткан киж бооп турар. Үш чүс хире ажалдакчылыг бүдүрүлгө цегиниң эң баштай ажалдап эгелзэн чери — Ак-Довурак хоорай. Анык чылдарында кырган-ачам эштери биле хоорай, кожун чергелиг уран чүүл фестивалдарында, спортчу маргылдааларга киржип чорааны солун. Республика деннелинге мячилиг хоккейге, тыва хүрешке эки түңнелдерни чедип ап чораан хоочун спортчу. А ол ышкаш Ак-Довурактын шыырак шыдыраачыларының санында кирген. Кырган-ачамның ырлаары онза киж.

«1967 чылдың хүреш спартакиадазынга багай эвес кириштим. Чазыглар кылыпкаш, дөрткү черге дүшкен мен. Менээ октатса-даа, арткан эштерин шуптузун кагаш, Тес-Хемден мөге Архимед аар деңзиге бирги черни эзедди. Кончуг шыырак мөге ол чорду. 1965 чылдың Наадымда бирги черни Сүүр-оол Хүргүлекович Ондар алган. Ийи дугаарында төлөптүг болдум. 3-4-кү черлерни Кара-Кат Ооржак (Барыын-Хемчик), Дыртыына Монгуш тус-тузунда эзедилер» — деп, ол сактып чугаалаар.

Назылай берзе-даа, кырган-ачам — хоорайның өөредилге черлериниң күзенчиг аалчызы. Студентилерге, школачыларга Ак-Довурактын төөгүзүн күзеленден чугаалап берип чоруур. Ак-Довурактын болгаш оон ажил-ишчи кижилериниң дугайында 2004 чылда бижээни «Кара-Даштын эдектеринде хоорай» деп хөй эвес тиражтыг ному оон анык чылдарының ажилының дугайында тураскаалы-дыр деп бодаар мен. Мен кырган-ачамга чоргаарланыр мен, ол ышкаш онза кижилер ховар.

Бо чылын 70 харлаан ынак кырган-ачам Михаил Салчакович Сундуй-оолга кадыкшылды, өөрүшкүнү, бистиң аравыска ам-даа үр чылдар дургузунда чоруур солун дамчытыр сеткилден күзедим.

Аян Сундуй-оол, студент.

Томск хоорай.

алчыннарның республика аралы «Наадым-2010»-га скаадып, мал ажилының ажалынын шаңнаарының кында

өдээ ажил-агый адырынга адыязы болгаш хөй чылдарда килдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың көдээ ажилының алдарлыг ажилдакчы» хүндүлүг атты Тыва Республиканың Улуг-Хем кожунунун Арыг-суурда тараачын-фермер агайының удурткучу Кош-ол Тюлюшевич Дамдын, Тыва Республиканың Ба-Хемчик кожунунун Шекпээр ун муниципалдыг «Сай-Хо-унитарлыг бүдүрүлгезиниң» ажалы Орлан Тараачинович ушка тыпсыр.

Тыва Республиканың алдар-алчыны» хүндүлүг атты Тыва Республиканың Кызыл кожунунун Кол суурнуң «Баян-Кол» му-алдыг унитарлыг бүдүрүл-малчыны Михаил Байка-Бабыкайга, Тыва Республи-Улуг-Хем кожунунун Арыс-урда «Дөнен Р.Д.» тараачын-ажил-агайының малчыны оол Түлүшевич Дөненге, Республиканың Сүт-Хөл ко-ун Алдан-Маадыр суурнуң ан көдээ ажил-агый бүдү-кооперативиниң малчыны мир Датан-Караевич Он-Тыва Республиканың Чеди-ооунун Сайлыг суурда дузалал ажил-агайының ны Монгуш Монгушович оолга, Тыва Республиканың ем кожунунун О-Шынаа н «Деспен» уксаажылдыг ажил-агайы муниципалдыг ажил бүдүрүлгезиниң мал-Мерген Биче-оолович а, Тыва Республиканың Сүт-жуунун Бора-Тайга суурда дузалал ажил-агайының мал-оора Кучановна Ховалыг-ва Республиканың Өвүр-нуң Саглы суурнуң «Адар-ниипалдыг унитарлыг бүдү-зиниң малчыны Чечек ооловна Ховалыгга, Тыва ликаның Кызыл кожунунун ол суурнуң «Салгал» көдээ агый бүдүрүлгө кооператив-ичыны Хирлиг-оол Борзук-овалыгга тыпсыр.

дээ ажил-агый адырынга че-инери болгаш хөй чылдарда килдиг ажилы дээш Тыва ликаның Чазааның Дар-иң Хүндүлел бижии-биле Республиканың Танды ко-н Балгазын суурнуң С.Шойгу Балгазын» көдээ ажил-агый лге кооперативиниң саан-аяна Шавыевна Бумбаны, Республиканың Эрзин ко-н «Бай-Хөл» көдээ ажил-үдүрүлгө кооперативиниң ны Шолбан Байырович ланы, Тыва Республиканың емчик кожунунун Теве-Хая н «Хундужук» көдээ ажил-үдүрүлгө кооперативиниң ны Хүреш Сономович Сос-лду, Тыва Республиканың -Тайга кожунунун Мугур-Ак-нуң «Малчын» күрүне бүдү-ниң улуг малчыны Айдын-Михайлович Хертекти р.

ыл хоорай
0 чылдың сентябрь 16
151

Тыва Республиканың Улус-рукчузу» хүндүлүг атты алыкка тыпсырының нда
а Республиканың театр уран н хөгжүлдэинге салыыш-олгаш хөй чылдарда ак сет-

килдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың Улустуң чурук-чузу» хүндүлүг атты Тываның күрүнениң В.Көк-оол аттыг хөг-жүм-шии театрының директору Начын Кара-оолович Шалыкка тыпсыр.

Кызыл хоорай
2010 чылдың сентябрь 17
№ 155

Дээди судтуң тургустунганы-нын 80 чылы-биле холбаштыр оон ажилдакчыларын шаңна-рының дугайында

Республиканың хамаатылары-нын хоойлу езугаар эргелерин болгаш сонургалдарын камгалаар херекке ачы-хавыязы дээш «Тыва Республиканың алдарлыг юри-зи» хүндүлүг атты судья Роман Нордупович Монгушка тыпсыр.

Кызыл хоорай
2010 чылдың сентябрь 30
№ 172

Тыва Республиканың кадык камгалалының «Сүт-Хөл ко-жуунунун төп эмнелгези» уни-ципалдыг албан чериниң тургус-тунганының 50 чылы-биле хол-баштыр оон ажилдакчыларын шаңнаарының дугайында

Кадык камгалал адырынга чедишкенинери болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Ча-зааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле участок эмнелгезиниң эргелекчизи Валентина Үдеп-Доржуевна Монгушту, участок эмнелгезиниң медицина сестразы Мария Серемаевна Ондарны, Мария Ламажаповна Ондарны шаңнаар.

Кызыл хоорай
2010 чылдың сентябрь 30
№ 173

Тыва Республиканың Чаза-нын Даргазының Хүндүлел бижии-биле С.К. Доокурну, М.Н.Лакпаны шаңнаарының дугайында

Кадык камгалал адырынга чедишкенинери болгаш хөй чыл-дарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле кадык камгалалының «Каа-Хем кожунунун төп эмнелгези» муниципалдыг албан чериниң Көк-Хаак суурда фельдшер-акушер пунктузунун эргелекчизи Светлана Күжүгетовна Доокурну, кадык камгалалының «Каа-Хем кожунунун төп эмнелгези» муниципалдыг албан чериниң халдавырлыг аарыглар салбырының эмчи сестразы Мария Николаевна Лакпаны шаңнаар.

Кызыл хоорай
2010 чылдың октябрь 1
№ 174

«Тиелелгениң 65 чылы» юбилейлиг тураскаал демдек-биле шаңнаарының дугайында

Тываның хөй националдыг чо-нунун Ада-чурттуң Улуг дайыны-нын чылдарында дайынчы болгаш күш-ажылчы маадырлыг чоруун пропагандалаар херекке салыыш-кыны, Россияның анык салгалы-нын шериг-патриоттуг, интер-националчы болгаш күш-ажылчы кижизидилгезинге, өөредилге адырынга ачы-хавыязы дээш «Тиелелгениң 65 чылы» юбилей-

лиг тураскаал демдек-биле:

Эрзин кожунунун «Мөрөн суур-нуң ниити билигниц ортумак шко-лазы» муниципалдыг өөредилге албан чериниң төөгү болгаш обще-ствознания башкызы Фиана Алек-сеевна Артынаы, Өвүр кожунунун Хандагайты суурнуң өөредилге хоочуну Монгуш Ламаевич Арат-оолду, Кызылдың «Аныяк» өөре-дилге төвү муниципалдыг өөре-дилге албан чериниң технология башкызы Альберт Васильевич Безъязыковту, Чаа-Хөл кожунунун «Чаа-Хөл суурнуң ниити билигниц ортумак школазы» муниципалдыг өөредилге албан чериниң төөгү башкызы Мария Маңнай-ооловна Давааны, Би-Хем кожунунун «Сушь суурнуң ниити билигниц ортумак школазы» муниципалдыг өөредилге албан чериниң орус дыл болгаш литература башкызы Ели-завета Биче-ооловна Доржуну, Мөңгүн-Тайга кожунунун «Мугур-Аксы суурнуң ниити билигниц №1 ортумак школазы» муниципалдыг өөредилге албан чериниң төөгү болгаш обществознание башкызы Сарыг-оол Биче-оолович Дон-гакты, Чеди-Хөл кожунунун Хову-Аксы суурнуң улус өөредилгезиниң хоочуну Мария Семеновна Енуш-кевичини, Кызыл хоорайның улус өөредилгезиниң хоочуну Фаина Назаровна Заброваны, Ак-До-вурак хоорайның улус өөредилгези-ниң хоочуну Арбылдай Байр-Сан-чиевна Күжүгетти, Таңды ко-жуунунун «Сосновка суурнуң ниити билигниц ортумак школазы» муниципалдыг өөредилге албан чериниң математика башкызы Лариса Ивановна Калистрато-ваны, Барыын-Хемчик кожунунун «Кызыл-Мажалык суурнуң ниити билигниц №2 ортумак школазы» муниципалдыг өөредилге албан чериниң директору Валентина Кенденовна Монгушту, Каа-Хем кожунунун «Бүрен-Хем суурнуң ниити билигниц ортумак школазы» муниципалдыг өөредилге албан чериниң орус дыл болгаш лите-ратура башкызы Анна Нестеровна Неволлины, Улуг-Хем кожунунун «Шагаан-Арыгның ниити билигниц №2 ортумак школазы муниципалдыг өөредилге албан чериниң төөгү болгаш обществознание башкызы Александр Иванович Ножкинни, Кызыл кожунунун «Каа-Хем суур-нуң ниити билигниц №1 ортумак школазы» муниципалдыг өөредилге албан чериниң орус дыл болгаш литература башкызы Нина Геор-гиевна Орлованы, Тожу кожунунун «Адыр-Кежиг суурнуң ниити билигниц ортумак школазы» уни-ципалдыг өөредилге албан чериниң төрзэн дыл болгаш литература башкызы Екатерина Киим-оол-овна Севекти, Тес-Хем кожунунун суурнуң улус өөредилгезиниң хо-очуну Хүлер-оол Манзаевич Уванзайны, Сүт-Хөл кожунунун «Бора-Тайга суурнуң ниити билиг-ниц ортумак школазы» муниципалдыг өөредилге албан чериниң күш-культура башкызы Михаил Алдын-оолович Ховалыгны, Чөөн-Хемчик кожунунун Чыраа-Бажы суурнуң улус өөредилгезиниң хоочуну Шоюнмаа Сумбуевна Хомушкуну, Тере-Хөл кожунунун «Кунгуртуг суурнуң ниити билигниц ортумак школазы» муниципалдыг өөредилге албан чериниң психо-логу Юлия Кыргысевна Чиг-денни, Улуг-Хем кожунунун «Торгалыг суурнуң ниити билигниц ортумак школазы» муниципалдыг албан чериниң орус дыл болгаш литература башкызы Сара Монгушовна Эрелчинни шаңнаар.

Кызыл хоорай
2010 чылдың октябрь 1 № 177

«Тыва Республиканың алдар-лыг артизи» хүндүлүг атты С.Б. Монгушка тыпсырының дуга-йында

Культура адырынга болгаш театр уран чүүлүнге ачы-хавыязы дээш Тываның күрүнениң В.Көк-оол аттыг хөгжүм-шии театрының артизи Сайдаш Бегзиевич Мон-гушка тыпсыр.

Кызыл хоорай
2010 чылдың октябрь 8
№ 181

Тере-Хөл кожунунун Кунгур-туг суурнуң ажилдакчыларын шаңнаарының дугайында

Тыва Республиканың Тере-Хөл кожунунун социал-экономиктиг хөг-жүлдэинге ачы-хавыязы болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш «Тыва Республиканың ал-дарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты Тере-Хөл кожунун талазы-биле көдээ ажил-агый эргелелиниң начальниги Зинаида Степановна Кускежикке тыпсыр.

Культура адырынга ачы-ха-выязы болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш «Тыва Рес-публиканың культуразының алдарлыг ажилдакчызы» хүндү-лүг атты Кунгуртугунун уруглар би-блиотеказының эргелекчизи Мария Дагбаевна Сурунгурга тыпсыр.

Культура болгаш уран чүүл ады-рынга чедишкенинери болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле Тере-Хөл кожунунун «Уруг-ларның уран чүүл школазы» уруг-ларның немелде өөредилгези муниципалдыг өөредилге албан чериниң директору Валентина Кара-ооловна Дүмен-Баирга, кожунунун чагыргазының культура, аныктар болгаш спорт килдизиниң начальниги Аяна Михайловна Дудупка тыпсыр.

Тыва Республиканың Тере-Хөл кожунунун социал-экономиктиг хөгжүлдэинге чедишкенинери болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Респу-бликаның Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле Тере-Хөл кожунунун Төлээлекчилер хура-лының депутаты Любовь Степан-овна Чигденни шаңнаар.

Кызыл хоорай
2010 чылдың октябрь 8
№ 182

Тыва Республиканың Чаза-нын Даргазының Хүндүлел би-жии-биле Ш.А. Конгарны шаң-наарының дугайында

Культура болгаш уран чүүл адырынга чедишкенинери болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажилы дээш Тыва Республиканың Ча-зааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле Тываның күрүне филармониязының ырының болгаш танцының «Саян» национал күрүне ансамблиниң балет артизи Шон-чалай Александровна Конгарны шаңнаар.

Кызыл хоорай
2010 чылдың октябрь 8
№ 183

«Тыва Республиканың алдар-лыг артизи» хүндүлүг атты А.Х. Сааяга тыпсырының дугайында

Культура болгаш уран чүүл адырынга ачы-хавыязы дээш «Тыва Республиканың алдарлыг артизи» хүндүлүг атты Тываның күрүне филармониязының күрү-нениң В.Тока аттыг симфониктиг оркестриниң артизи Алексей Хеймер-оолович Сааяга тыпсыр.

Кызыл хоорай
2010 чылдың октябрь 8
№ 184

Тыва Республиканың Ча-зааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

2010 чылда муниципалдыг өөредилге албан черлеринде болгаш Тыва Республиканың күрүне өөредилге албан черлеринде педагогика ажилдакчыларына класс удуртулгазының ажилын күүседип турары дээш шаңналдың хемчээлин, ооң төлевириниң негелделерин тургускан Чурумга өскерилгелер киририниң дугайында

2010 чылдың июнь 21 № 272 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Чазаның 2010 чылдың март 9-та № 69 доктаалы-биле бадылаан 2010 чылда муниципалдыг өөредилге албан черлеринде болгаш Тыва Республиканың күрүне өөредилге албан черлеринде педагогика ажилдакчыларына класс удуртулгазының ажилын күүседип турары дээш шаңналдың хемчээлин, ооң төлевириниң негелделерин тургускан Чурумга дараазында өскерилгелерни кирир:

а) 3 пунктуда:

ийиги абзацта:

«чангыс аай социал үндүрүг» деп сөстөрни ал кааптар;

«профессионал аарыглар» деп сөстөр-ниң соонга, «ыяап-ла медицина камгаладыл-газы, түр када күш-ажыл кылып шыда-вас таварылгада ыяап-ла социал камгаладыл-газы болгаш ие апарганы-биле холбаштыр» деп сөстөрни немээр;

формуланы дараазында редакция-биле кирир:

$S = 1000 \text{ руб.} \cdot R_k + 1000 \text{ руб.} \cdot P_k$
 $N \leq M$ турда,
 $S = (1000 \text{ руб.} / M \cdot N) \cdot R_k + (1000 \text{ руб.} / M \cdot N) \cdot P_k$
 $N > M$

кайда:

S – бир класста класс удуртулгазы дээш ай санында шаңналдың хемчээли;

1000 рубль – район коэффициентизи болгаш хуулуг немелделер чокка тургустунган ай санында шаңналдың хемчээли;

N – класста өөренип турарларның саны;

M – долу комплектиги классты долдурар санажылга;

Rk – федералдыг күрүне эрге-чагырга органнының Кыдыкы Соңгу чүктүн районнарынга ажилдааны дээш – 1,50 база оларга деңнэн черлерге – 1,40 азы ССРЭ-ниң күрүне эрге-чагырга органнының тургустунган шийтпирлери-биле шалың төлевиринге район коэффициентизи;

Ps – Кыдыкы Соңгу чүктүн районнарынга ажил стажы дээш шалың төлевиринге – 80 хуу база оларга деңнэн черлерге, а ол ыш-каш онза бойдус байдалдыг өске районнарга

(черлерге) ажилдааны дээш тургустунган ай санында шаңналдың хемчээлинден – 50 хуу, а ол ышкыш бедик дагларлыг, элзизниг, суг чок болгаш онза бойдус байдалдыг өске районнарга (черлерге) ажилдааны дээш шалың төлевиринге өске немелделер төлөп бээринге тургустунган ай санында шаңнал-дың хемчээлинден (Мөңгүн-Тайга кожуун) – 15 хуу немелделер хуузу;

14 абзацта «кадет школаларны болгаш» деп сөстөрни ал кааптар;

17 абзацты күжүн чидирген деп санаар;

дараазында уткалыг абзац-биле немээр:

«M = хоорайда турар кадет школаларга 25 кижиге, M = көдөз черлерде турар кадет школаларга 14 кижиге»;

б) 5 пунктунун бирги абзазын дараазында редакция-биле кирир:

«5. Тыва Республиканың күрүне өөредилге албан черлеринге болгаш муниципалдыг өөредилге албан черлеринге үндүрүп берип турар акша-хөреңгини чылдың-на өөредилге чылының эгезинде күрүне болгаш муниципалдыг өөредилге албан черлеринде өөренип турарларның санынга дүүштүр, Кыдыкы Соңгу чүктүн районнарында болгаш оларга деңнэн черлерде ажилдап турар кижилерге район коэффициентилерин өөренип көргөн ай санында шаңналдың хемчээлинден, бедик дагларлыг болгаш суг чок дээш немелделер база Кыдыкы Соңгу чүктүн районнарынга болгаш оларга деңнэн черлерге ажил стажы дээш шалың төле-виринге, а ол ышкыш онзагай бойдус бай-далдыг өске районнарга (черлерге) ажил-дааны дээш, ыяап-ла пенсия камгаладыл-газынга камгаладылга дадывыры-биле, бүдү-рүлгеге озал-ондактыг таварылгалардан болгаш профессионал аарыглардан ыяап-ла социал камгаладылгага, ыяап-ла медицина камгаладылгазынга, түр када күш-ажыл кылып шыда-вас таварылгада ыяап-ла социал камгаладылгазы болгаш ие апарганы-биле холбаштыр тырттар.»

2. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазаның

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

«5584,007» деп саннарны «6004,007» деп саннар-биле солугу;
 «9151,183» деп сөстөрни «10270,923» деп саннар-биле солугу;
 3) Программаның 6 кезээнге:
 №2 таблицага:
 «183003,047» деп саннарны «205103,047» деп саннар-биле солугу;

«162737,857» деп саннарны «6004,007» деп саннар-биле солугу;
 «5530,0» деп саннарны «6004,007» деп саннар-биле солугу;
 «5584,007» деп саннарны «6004,007» деп саннар-биле солугу;
 «9151,183» деп сөстөрни «10270,923» деп саннар-биле солугу;

Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органның юридиктиг черлерге болгаш тус-тус кижилерге чедирип турары ачы-дузазының даңзызынга өскерилгелер кирир дугайында

2010 чылдың июль 15 №308 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнының юридиктиг черлерге болгаш тус-тус кижилерге чедирип турары ачы-дузазының даңзызынга өскерилгелер кирир:

«Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнының юридиктиг черлерге болгаш тус-тус кижилерге чедирип турары ачы-дузазының даңзызы

Күрүне ачы-дузазының ады

1. Оларны күүседиринге күрүне дет-кимчезин көргүзери-биле инновация төле-вилелдерин шилип алыры;

1.1. Биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чорукту боттандырып турарларга консуль-тация деткимчезин көргүзери;

1.2. Даштыкы экономиктиг ажил-чорудулга талазы-биле консультация ачы-дузазын чедирери;

1.3. Эзиртир суксун продукциязын үүрмектеп садарына лицензия бээри;

1.4. Кара металлдарны белеткээрин, болбаазырадырын болгаш сайгарарын лицензиялаары;

1.5. Өңүг металлдарны белеткээрин, болбаазырадырын болгаш сайгарарын лицензиялаары;

2. Регионнуң күрүнеге хамаарышпас лотереяларын эрттиреринге чөпшээрел бээри;

2.1. Регион лотереяларының күрүне даңзызындан медээлер бээри;

3. Тыва Республиканың өөредилге албан черлериниң болгаш муниципалдыг өөредилге албан черлериниң кадрларын белеткээрин, эде белеткээрин, мергежил бидидерин организаастаары;

3.1. Тыва Республиканың өөредилге албан черлериниң болгаш муниципалдыг өөредилге албан черлериниң педагогика ажилдакчыларының аттестациязын чору-дары;

3.2. Өскүс чаштарны болгаш ада-иезиниң хайгааралы чок арткан чаштарны, күрүне-ниң дузазын хереглеп турар чаштарны илере-диринге болгаш тургузарына деткимче көргүзери;

3.3. Азыралда (хайгааралда) турар чаштарны азыралыга акша-хөреңгини азыракчыларга (хайгааракчыларга) тыпсы-ры болгаш төлээри;

4. Өг-бүлелерин, уруглар бажыңнарын, школа-интернаттарны, тускайжыттыг өөредилге-кижизидилге болгаш назы четпээннерге тургускан өске-даа албан черлерин бодунун туразы-биле каапкаш чоруткан, социал деткимче негеттинип турар чаштарны Россия Федерациязының субъектилериниң аразына, а ол ышкыш ХДК-ниң киржикчилери күрүнелерге аргыш-тырылганы боттандыраары;

4.1. Амыдыралдың берге байдалдарында таварышкан эвээш орулгалыг хамаатыларга социал дузаны чедирер талазы-биле ажилды организаастаары;

4.2. Коллективтиг керээлери бүрүткээри;

4.3. Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын болгаш күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалдарын ээлеп турган кижилерин күрүне пенсиязынга ай санының немелде төлевирлерин катап санаары;

4.4. Шериг албан-хүлээлгени кыйгыр-тышкын езугаар эртин турар шериг албан-ныг кижиниң сааттыг кадайына чангыс удааның пособиезин болгаш шериг албан-хүлээлгени кыйгыртышкын езугаар эртин

турар шериг албанныг кижиниң ча-чангыс удааның пособиезин тып-каш төлээри;

4.5. Хоочуннарның, инвалидте-гаш инвалид уругларлыг өг-бү-чамдык категорияларын чуртталга-ле хандыар талазы-биле соци-алдыг хемчеглерин көргүзери;

4.6. Хамаатыларга тааржыр а-леп тыварына, а ажил берикч-тааржыр ажилдакчыларны тывар-бээри;

4.7. Доктааттыг чурум езуг-чок деп санаткан хамаатыларг-төлевирни боттандыраары;

4.8. Ажил чок хамаатыларның-рыногунга социал чанчыгышкын-ды боттандыраары;

4.9. Төлевирлиг хөй-ниити а-организастаары;

4.10. Тыва Республикада к-рыногунда байдалдың ду-дыңнадыры;

4.11. 14-тен 18 хар чедир на-зы четпээн хамаатыларны өөрени-п аңгы үеде, ажил тып алырына б-таваржып турар ажил чок хамааты-болгаш профессионал өөред-доозукчуларының аразында аж-дугаар дилеп турар 18-тен 20 х-назылыг хамаатыларга түр үед-ажылдарны организаастаары;

4.12. Ажилдаар черни (мерг-шилип алыр, ажилга тургустунар, чедип алыр сорулга-биле хамаат-профессионал мергежил шилип-организаастаары;

4.13. Ажил чок хамаатыларны-сеткилин көдүрери, ажил чок ха-мы профессионал белеткели, эде-болгаш мергежил бидидери;

4.14. Хамаатыларның боттары-тургустунуп алыр чоруунга идиг б-дугаар дилеп турар 18-тен 20 х-назылыг хамаатыларга түр үед-ажылдарны организаастаары;

4.15. Даштыкы хамаатыларның-Федерациязынга эрге-хоойлу бай-дугайында хоолжудулгага д-даштыкы ажилдакчыларны хаара-туд болгаш ажылгаарының дугайында-ажыл берикчилеринге бээри;

5. Агроулетпүр комплекзиниң о-цияларына информастыг консу-ландырылганы организаастаары;

5.1. Республиканың көдөз аж-бараанының бүдүрүкчүлериниң-деткимчези;

5.2. Тракторларның, боду чоруу-тудуг болгаш өске-даа машина-болгаш оларның кожугларының те-хыналдазын эрттирери;

5.3. Тракторларның, боду чоруу-тудуг болгаш өске-даа машина-болгаш оларның кожугларының б-бүрүткели, а ол ышкыш оларга (Чет-Күштерниң болгаш Россия Федерация-өске-даа шериглериниң машиналар-аңгыда) күрүнениң бүрүткел демде-тыпсыры;

5.4. Тракторларның, боду чоруу-тудуг болгаш өске-даа машина-болгаш оларның кожугларының дол-бүрүткээри;

5.5. Тракторларны, боду чоруу-тудуг болгаш өске-даа машиналарны б-оларның кожугларын учеттан уштуу-ру;

5.6. Боду чоруу машиналарны б-рар эргениң квалификация шылгалда-хүлээп алыры болгаш тракторист-маш-тин (трактористин) шынзылгалары-сыры;

5.7. Дериг-херекселдери болгаш-дилге ажил-чорудулгазын четпел-негелдеге дүгжүп турар дугайында

2010 чылда Тыва Республиканың девискээринге хөй квартиралыг бажыңнарның капитал септелгезин чорудар талазы-биле республиканың адресстиг программасынга өскерилгелер киририниң дугайында

2010 чылдың сентябрь 30 №384 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. 2010 чылда Тыва Республиканың де-вискээринге хөй квартиралыг бажыңнарның капитал септелгезин чорудар талазы-биле Тыва Республиканың Чазаның 2010 чылдың март 19-та №93 доктаалы-биле бадылаттын-ган республиканың адресстиг программа-зынга мында кошкан өскерилгелерни бадылаар.

2. 2010 чылда Тыва Республиканың де-вис-

кээринге хөй квартиралыг бажыңнарның капитал септелгезин чорудар талазы-биле Тыва Республиканың Чазаның 2010 чылдың июль 14-те №303 доктаалы-биле бадылаттын-ган республиканың адресстиг программа-зының 1 пунктунга кириген өскерилгелерни күжүн чидирген деп санаар.

3. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазаның

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазаның 2010 чылдың сентябрь 30-де №384 доктаалы-биле бадылаттынган

2010 чылда Тыва Республиканың девискээринге хөй квартиралыг бажыңнарның капитал септелгезин чорудар талазы-биле республиканың адресстиг программасынга кирип турар

ӨСКЕРИЛГЕЛЕР

1) Программаның паспортунда:
 «Үлештир акшаландырышкынның хемчээли болгаш дөстери» деп бөлүккө:
 «183003,047» деп саннарны «205103,047» деп саннар-биле солугу;

бан черлеринге ыяп турар шынзыл-
албан черлеринге аккредитация
нда болгаш трактористерни база
руур машиналарның машинистерин
эр эргелиг кылдыр лицензияларны
ынын дугайында айтырыгны чогууур
р сайгарып көөр кылдыр бээр.

Ветеринар эдеринчи документини
ри болгаш тыпсыры;

Мал ажылының чиг эдинге болгаш
иязынга ветеринар-санитар экспер-
кылып чорутканының дугайында
тилерни тыпсыры болгаш медээ-
эри;

Ветеринария талазы-биле сайгар-
ажыл-чорудулганы боттандырып
ициалистерни бүрткээри;

Мал аарыгларын болдурбас, чай-
олгаш эмнээр, кижинин-даа, малдың-
тизи-биле аарыг бээр чоруундан
ы чонну камгалаар талазы-биле
ерини ал чорутканының дугайында
ри бээр;

спублика деңгелдиг черлерге күрү-
ологтуг экспертизанын организас-
лгаш эрттирери;

ыва Республикага ниити нептеренгей
казымалдарны геологтуг өөрени-
лгаш казып тыварынга, а ол ышкаш
казымалдарны казып тывары-биле
аан сорулгаларга казымал байлак-
перниң участоктарын ажыглаар
ыпсыры;

Тыва Республикада ажыктыг казы-
ың курлавырының күрүне эксперти-
лыры, ниити нептеренгей ажыктыг
дарның, тус чер уjur-дузалыг чер
тудугларын тудар болгаш ажыглаар
биле ажыктыг казымалдар тывары-
башпаан сорулгаларга ажыглаар
иниң участоктарын ажыглалга
ин дугайында геологтуг, экономик-
ш экологтуг медээлерни бээр;

Суг ажыглалының керээлерин

үрүнениң федералдыг экологтуг
нга хамааржыр черлерден аңгыда
н экологтуг контролюнга хамаар-
л-агыг болгаш өске-даа ажыл-
аның объектилеринге күрүнениң
контролюн боттандыраы;

ээ ажыл-агыйның ажыглал черле-
едээ ажыл-агыйга хереглээр чер-
ндыг чер участоктарын өске кате-
дичидериниң дугайында докумен-
елеткээри;

ыва Республиканың күрүне өңчүзү
ар черлерден чер участоктарын
арга болгаш юридиктиг черлерге
дыр азы арендага, юридиктиг чер-
ктаамал (хуусаа чокка) хоойлу-
өрдүнген чурум езугаар ажыглаар
база хамаатыларга болгаш юри-
ерлерге эгидилге чок хуусаалыг
кылдыр бээр;

ыва Республиканың күрүне өңчү-
зызында кирип турар медээлерни

ыва Республиканың өңчүзү болур
эт-хөреңгини арендага бээр;

рыг кижилерни эмнедир кылдыр
дыг тускайжыттыг медицина
цияларынче, Россия Федерация-
убъектилериниң тускайжыткан
организацияларынче чорударын
стаары;

недири-биле медицина дузазының
ун алган инвалидтерге медицина
лыры-биле эмнедир черинге чедер
лоннарны (ат бижээн шилчилге
ни) алыры-биле чоруткан бижикти

ссияның кадыкшыдылга черлери-
торийлеринге санаторий-курорт
кининче чаштарны болгаш чаштар-
зи-биле чорудары;

ссияның хүндүлүг донору» херек
ле азы «ССРЭ-ниң хүндүлүг доно-
демдээ-биле шаңнаткан хамааты-
санының акша төлөвирин тыпсыры-
ында шийтпирни хүлээп алыры;

ыва Республиканың кадык камгалал
ында ажылдап турар специалис-
тежил категорияларын тыпсыры;

ргүзүп турар медицина дузазының
кадык камгалал талазы-биле фе-
стандарттарда доктаадып тургус-
дүүшкээ (бедик технологтуг
дузазының, а ол ышкаш кадык кам-

галалдың федералдыг органнының меди-
цина дузазының шынарын контролдаа-
рындан аңгыда) контролдаарын боттан-
дыраы;

8.6. Кадык камгалалдың муниципалдыг
болгаш хуу системазының организация-
ларының медицина ажил-чорудулгазын
лицензиялаары (бедик технологтуг медицина
дузазын көргүзөр талазы-биле ажил-
чорудулгадан аңгыда);

8.7. Фармацевтика ажил-чорудулгазын
лицензиялаары (эм-таң аймаан мөөңү-биле
садып турар организацияларның база кадык
камгалалдың федералдыг организация-
ларының аптекаларның ажил-чорудулга-
зындан аңгыда);

8.8. Наркотиктиг херекселдерни болгаш
угаан-медерелге салдар чедирер бүдүмел-
дерни сайгарары-биле холбашкан ажил-чо-
рудулганы лицензиялаары (кадык камгалал-
дың федералдыг организацияларының эм-
таң аймаан мөөңү-биле садарын боттан-
дырып турар организацияларның болгаш
аптекаларның ажил-чорудулгазындан
аңгыда);

9. Культураның болгаш уран чүүлүн
күрүне болгаш муниципалдыг өөредилге
албан черлериниң педагогиктиг болгаш
удуртукчу ажилдакчыларының аттестация-
зын эрттирерин организастаары;

9.1. Тыва Республиканың Архив фонду-
зунун документилеринге болгаш өске-даа
архив документилеринге үндезилээш, хамаа-
тыларга, күрүне эрге-чагыргазының, тус чер-
ниң бот-башкарылга органнына, органи-
зацияларга болгаш хей-ниити каттыжыш-
кыннарынга информастыг хандырылга;

9.2. Тыва Республиканың Архив фонду-
зунун документилеринге болгаш өске-даа
архив документилеринге үндезилээш, рес-
публиканың Төп күрүне архивиниң болгаш
муниципалдыг архивтериниң номчулга зал-
дарынга ажыглакчыларның архив докумен-
тилер-биле таныжылгазын болгаш ажилын
организастаарын хандыраы;

9.3. Архив документилерин түр ажыглаар
кылдыр бээр;

9.4. Албан черлеринге, организацияларга,
бүдүрүлгелерге болгаш хамаатыларга ке-
рээлиг үндезинге методиктиг болгаш прак-
тиктиг дузаны көргүзери; документилерни
чурумчудары, херек эмгелелин болгаш
архив-херээниң айтырыгларының талазы-
биле нормативтиг болгаш методиктиг
документилерни белеткээри, херек эмгелели
болгаш архив дээш харыысалгалыг ажил-
дакчыларның мергежилни бедидери;

9.5. Чер тургузуун, чер, тудуг, мелиора-
ция, ажил-агыг болгаш өске-даа ажилдарны,
айыттыг ажилдарны кылырының телеви-
лелдерин дугуржулгалыг кылып чорудары;

9.6. Культура салгалының объектилерин
камгалап арттырар талазы-биле ажилдар кы-
лырынга (федералдыг уjur-дузалыг культу-
ра салгалының объектилеринге хамаа-
рыштыр—массалыг коммуникациялар,
харылзаа болгаш культура салгалдарын
камгалаар адырга хайгаарал талазы-биле
Федералдыг албан-биле төлөвилел доку-
ментациязын дугурушканынга дүүштүр)
чөпшээрел бээр;

9.7. Культура салгалының объектилериниң
элери болгаш ажыглакчылары-биле кам-
галал хүлээлгелерин чарары (Федералдыг
ужур-дузалыг культура салгалының объек-
тилеринге хамаарыштыр—массалыг комму-
никациялар, харылзаа болгаш культура
салгалдарын камгалаар адырга хайгаарал
талазы-биле Федералдыг албан-биле дугу-
рушканын езугаар) болгаш оларны сагып
турарынга контроль;

9.8. Россия Федерациязының хоойлужу-
дулгазында көрдүнген таварылгада күрүне-
ниң төөгү-культура экспертизанын эрт-
тирери;

9.9. Ажык арыннарны бүрткээри болгаш
археологтуг казыышкыннарны чорудуп
турарынга база археологияның тураскаал-
дарын шинчилеп турарынга контроль;

9.10. Республика объектин камгалап арттырар
салгалының объектин камгалап арттырар
талазы-биле ажилдарны чорударының эр-
тем-төлөвилел документациязын дугуржуу;

10. Россия Федерациязының болгаш Тыва
Республиканың хоойлужулгазында док-
таадып тургускан чурум езугаар акшаланды-
рыышкынның өске дөстөрүнүн күсели-биле
ажылдап кылдыгган хоорай тудушкуну бол-
гаш төлөвилел документациязын дугуржуу;

10.1. Республика уjur-дузалыг, оларны
ажыглалга кириген соонда чер участоктарын
дамчыдып, ооң иштинде садып ап болур
капитал тудуг объектилерин тударынга,
чаартып кылырынга, капитал септээринге
чөпшээрел бээр;

10.2. Тударынга чөпшээрел берген ка-
питал тудуг объектин ажыглалче кири-
ринге чөпшээрел бээр;

10.3. Төрүттүнгениниң күрүне бүрткели;
10.4. Өг-бүле тутканының күрүне бү-
рткели;

10.5. Чара бадылашканының күрүне
бүрткели;

10.6. Ада кылдыр тодаратканының
күрүне бүрткели;

10.7. Азырап алганының күрүне бүрт-
кели;

10.8. Адын солаанының күрүне бүрткели;
10.9. Өлгениниң күрүне бүрткели;

10.10. Хамааты байдалдарның дугайында
актыга эдилгелер болгаш өскерилгелер
киирери;

10.11. Хамааты байдалының актыларының
шыгжамырда бижимелдеринге үндезилээш,
хамааты байдалдарның актыларын күрүне
бүрткелин болгаш хамааты байдалдарының
өске-даа фактыларны бадыткап турар
документилериниң күрүне бүрткелиниң
дугайында херечилелдерни катап тыпсыры;
10.12. Бадыткал демдээ салыры;

11. Бүгү-россияның чаңгыс аай спорт
мергежилниң дугайында дүрүмде болгаш
спорт судьяларының дугайында дүрүмде
доктаадып тургускан чурум езугаар Тыва
Республиканың спорт судьяларына спортчу
разрядтарны болгаш мергежил катего-
рияларын тыпсыры;

11.1. Күш-культура-спорт организацияла-
рының ажилдакчыларының, а ол ышкаш
күрүнениң өөредилге албан черлериниң күш-
культура болгаш спорт талазы-биле
ажылдакчыларының мергежилни бедидери;

11.2. Арга-арыгны шынгадып алырының
күрүне экспертизанын чорудары;

11.3. Күрүне өңчүзү болуп турар арга-
арыг участогун арендаарының керээзин
чарар эргени садар талазы-биле аукцион-
нарны организастаары болгаш эрттирери;

11.4. Арга-арыг фондузунун черлеринде
чер участоктарын аукционнар эрттирбейн
арендага бээр;

Тыва Республиканың Чазааның 2002 чылдың март 28-те «Тыва Республиканың Кызыл дептериниң дугайында» № 166 доктаалыга өскерилгелер кириериниң дугайында 2009 чылдың сентябрь 9 № 447 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың нормативтиг эрге-
хоойлу актыларын сайзырадыр сорулгалар-
биле Тыва Республиканың Чазааның
доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Чазааның 2002
чылдың март 28-те «Тыва Республиканың
Кызыл дептериниң дугайында» № 166 док-
таалыга дараазында өскерилгелер кириер:

1) кирилде кезээнде «Долгандыр турар
бойдус хүрээлениниң камгалалының дуга-
йында» деп сөстөрни «Тыва Республиканың
долгандыр турар хүрээлениниң камгалалы-
ның дугайында» деп сөстөр-биле солугу;

2) 4 пункту дараазында редакция-биле
кириер:

«4. Долгандыр турар хүрээлениниң кам-
галалының адырында Тыва Республиканың
тускай төлээлеттирген күүсекчи эрге-хоойлу
органны дириг амытаннар делегейиниң
объектилериниң ажыглалын өйлээр, хынаар
болгаш камгалаар талазы-биле тускай
төлээлеттирген күрүне органнының чөп-
шээрелге-биле Тыва Республиканың
Кызыл дептеринче кириер дугайында база
оон дириг амытаннар делегейиниң объек-
тилерин ап кааптар дугайында шийтпирни хү-
лээп ап турар, а ол ышкаш оларның камга-
лалының хемчеглерин болгаш чурумун
тодарадыр.»;

3) 5 пунктуда «Тыва Республика талазы-
биле бойдус курлавырларының комитеди»
деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээле-
ниң камгалалының адырында Тыва Респу-
бликаның тускай төлээлеттирген күүсекчи
эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле
солугу;

4) № 1 капсырылгада:

а) 1 пунктуда «Тыва Республика талазы-
биле бойдус курлавырларының комитеди»
деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээле-
ниң камгалалының адырында Тыва Респу-

11.5. Арга-арыгны шынгадып алырының
төлөвилелиниң күрүне экспертизанын кылып
чорудары;

11.6. Арга-арыгның өзүмнерин садып
алырының болгаш садарының керээлерин
аукцион эрттирбейн чарары;

11.7. Аукционнун түннелдерин езугаар
арга-арыг өзүмнерин күрүне хереглелде-
ринге азы муниципалитеттин хереглелде-
ринге арга-арыг өзүмнерин садарының бол-
гаш садып алырының керээлерин чарары;

11.8. Арга-арыг фондузунун черлеринден
чер участоктарын доктаамал (хуусаа чок)
ажыглаар, хуусаалыг халас ажыглаар
кылдыр дамчыдары;

12.1. Үлетпүрге ажыглаар, хандыкшыл-
дыглар болгаш спортчу балыктаашкыннарны
организастаары-биле сугунуң биологтуг
курлавырларының ажыглакчыларының
аразынга сугунуң биологтуг курлавырларын
тударының квотазын болгаш хемчээлин
хуваары;

12.2. Амыдыралдың чаңчыл болган
хевирин хандыраы-биле болгаш Россия
Федерациязының Соңгу чүктүн, Сибирийн
болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн үндезин эвээш
санныг чоннарының, Тыва Республиканың
девискээриниң чурттакчыларының чаңчыл
болган ажил-агыгын чорудары-биле сугунуң
биологтуг курлавырларын тыварының
(тударының) квотазын билдиришкени
элериң аразынга хуваары;

12.3. Аңныр курлавырларын шуут хостуг
эвес байдалдарга болгаш оларга тааржыр
хевирлиг кылдыр кылып каан черлерге
(Россия Федерациязының Кызыл дептеринде
киир бижээн аңныр курлавырларын
аңгыда) тударынга болгаш өстүреринге
чөпшээрелди бээр, онза камгалалдыг
федералдыг уjur-дузалыг бойдус деви-
скээлдеринге шуут хостуг эвес байдалдарга
болгаш оларга тааржыр хевирлиг кылдыр
кылып каан черлерге тударынга болгаш
өстүреринге чөпшээрелден аңгыда;

12.4. Аңнаар кылдыр көрүп каан аң-мең
аймаан аңнаарыга чаңгыс удаа ажыглаары-
биле адын айыткан лицензияларны
(чөпшээрелди) бээр.

2. Бо доктаалды «Тувинская правда»
болгаш «Шын» солуннарга парлар.

Тыва Республиканың Чазааның
Даргазының бирги оралакчызы С. Тен.

ликаның тускай төлээлеттирген күүсекчи
эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле
солугу;

б) 2 пунктуда «Тыва Республика талазы-
биле бойдус курлавырларының комитеди»
деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээле-
ниң камгалалының адырында Тыва Респу-
бликаның тускай төлээлеттирген күүсекчи
эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле
солугу;

в) 3 пунктуң 2 абзазында «Тыва Рес-
публика талазы-биле бойдус курлавырла-
рының комитеди» деп сөстөрни «долгандыр
турар хүрээлениниң камгалалының адырында
Тыва Республиканың тускай төлээлеттирген
күүсекчи эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле
солугу;

г) 8 пунктуда «Тыва Республика талазы-
биле бойдус курлавырларының комитеди»
деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээле-
ниң камгалалының адырында Тыва Респу-
бликаның тускай төлээлеттирген күүсекчи
эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле
солугу;

5) № 2 капсырылгада:

а) 3 пунктуда «Тыва Республика талазы-
биле бойдус курлавырларының комитеди»
деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээле-
ниң камгалалының адырында Тыва Респу-
бликаның тускай төлээлеттирген күүсекчи
эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле
солугу;

б) 6 пункту дараазында редакция-биле
кириер:

«6. Бойдус камгалалының талазы-биле
күрүне инспекторларының чөпшээрелге
демдээ-биле болгаш чөпшээрелгениң
күжүнүң хуусаазы төнеринге чедир ийи ай
хуусаа дургузунда долгандыр турар хү-
рээлениң камгалал адырында Тыва Респу-
(Уланчызы 6-гы арында).

(Төнчүзү. Эгези 5-ки арында).

ликаның тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органның дилеп тыварының түнөөлөдүрүнүн дугайында отчетту эгидер.;

в) 11 пунктта «Тыва Республика талазы-биле бойдус курлавырларының комитеди» деп сөстөрни «регионалдыг экологтук хыналда болгаш хайгаарал чорудуп турар Тыва Республиканың күүсекчи эрге-хоойлу органы» деп сөстөр-биле солугур;

б) № 3 капсырылгада:

а) 1.3 пунктта «Тыва Республика талазы-биле бойдус курлавырларының комитеди (ТР талазы-биле БКК)» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле солугур;

б) 2.1 пунктта «Тыва Республика талазы-биле бойдус курлавырларының комитеди» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле солугур;

в) 2.3 пунктта «Тыва Республика талазы-биле бойдус курлавырларының комитеди» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле солугур;

г) 2.5 пунктта «Тыва Республика талазы-биле бойдус курлавырларының комитеди» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле солугур;

д) 2.6 пунктта «Тыва Республика талазы-биле БКК» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле солугур;

7) № 4 капсырылгада:

а) 3 пунктта «Тыва Республика талазы-биле бойдус курлавырларының комитеди» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күү-

секчи эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле солугур;

б) 4 пунктта «Тыва Республика талазы-биле БКК» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле солугур;

8) № 5 капсырылгада:

а) 1.2 пунктта «Тыва Республика талазы-биле бойдус курлавырларының комитеди (моон соңгаар Тыва Республика талазы-биле БКК деп адаар) Тыва Республиканың Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем яамызы-биле кады ажилдажылгада» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органы-биле дириг амытаннар делегейиниң объектилериниң ажылгалын өйлээр, хынаар болгаш камгалаар талазы-биле тускай төлөөлөттүргөн күрүне органны-биле кады ажилдажылгада» деп сөстөр-биле солугур;

б) 1.3 пунктунун ийги абзазында «Тыва Республика талазы-биле бойдус курлавырларының комитеди» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле солугур;

в) 2.2 пунктта «Тыва Республика талазы-биле бойдус курлавырларының комитеди» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле солугур;

г) 3.3 пунктта «Тыва Республика талазы-биле бойдус курлавырларының комитеди» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле солугур;

д) 4.2 пунктуну дараазында редакция-биле кириер:

«4.2. Дириг амытаннар болгаш үнүштер делегейиниң объектилериниң байдалының күрүне мониторингинин долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органы-биле дириг амы-

таннар делегейиниң объектилериниң ажылгалын өйлээр, хынаар болгаш камгалаар талазы-биле тускай төлөөлөттүргөн күрүне органны-биле кады ажилдажылгазы-биле эрттирер болгаш организастаар.»;

е) 5.1 пунктуну дараазында редакция-биле кириер:

«5.1. Тыва Республиканың Кызыл дептеринче кири бижиттинген хевирлерге хамааржыр дириг амытаннар болгаш үнүштер делегейиниң объектилериниң талазы-биле эртем медээлериниң чыылдазын, анализин болгаш шыгжамырын, долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органы-биле комиссияның бергени-биле болгаш информация-аналитиктиг бар системаның ажылдаары-биле кызыгаарлаттынган бадылаан чаңгыс аай методика-биле айыттынган объектилер-биле бердинген көргүзүлгелериниң немелдезин кол организациялар-биле чоруттунар.»;

ж) 6.3 пунктта «Тыва Республика талазы-биле бойдус курлавырларының комитеди» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле солугур;

д) 6.7 пунктуну дараазында редакция-биле кириер:

«6.7. Дириг амытаннар азы үнүштер делегейиниң ол азы өске объектилерин Тыва Республиканың Кызыл дептеринче кириер (Тыва Республиканың Кызыл дептеринден ал кааптар) дугайында, а ол ышкыш оон статусунун категориязын өскерттир дугайында комиссияга кириер талазы-биле шиитпирни долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органы-биле дириг амытаннар делегейиниң объектилериниң ажылгалын өйлээр, хынаар болгаш камгалаар талазы-биле тускай төлөөлөттүргөн күрүне органнының чөп-шээрелжилге-биле хүлээп алыр болгаш бадылаар.»;

и) 7.1 пунктта «Тыва Республика талазы-биле бойдус курлавырларының комитеди» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн

күүсекчи эрге-хоойлу органы» деп сөстөр-биле солугур;

к) 7.5 пунктта «Тыва талазы-биле бойдус курлавырларының комитеди» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органы» деп сөстөр-биле солугур;

л) 8.1 пунктта «Тыва Республика талазы-биле бойдус курлавырларының комитеди» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органы» деп сөстөр-биле солугур;

м) 8.2 пунктта «Тыва Республика талазы-биле бойдус курлавырларының комитеди» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органы» деп сөстөр-биле солугур;

н) 8.4 «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Россия Федерациязының Тыва талазы-биле тускай төлөөлөттүргөн органны» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күрүне органы» деп сөстөр-биле солугур;

9) № 6 капсырылгада:

2.10 пунктта «Тыва Республика талазы-биле бойдус курлавырларының комитеди» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле солугур;

2.11 пунктта «Тыва Республика талазы-биле бойдус курлавырларының комитеди» деп сөстөрни «долгандыр турар хүрээлениң камгалалының адырында Тыва Республиканың тускай төлөөлөттүргөн күүсекчи эрге-хоойлу органны» деп сөстөр-биле солугур.

2. Бо доктаалды «Тувинск болагаш «Шын» солуннарга парламенттин Тыва Республиканың Чырганының оралакчызы А. ХУУРАК.

2010 – Башкы чылы

ЭРТКЕН ОРУУ БАЛАЛБАС

Нарын ортумак школазынга Сынай Седиевич Артаевтин удуртулгазынга башкылап ажилдап чораан чылдарым уттундурбас.

Директорувустун башкыларынга-даа, ажилчыларынга-даа дески хамаарылгалыг болгаш негелдези база чаңгыс турганын үнелээр бис. Ынчангаш-ла коллектив быжыг, туруштук, найыралдыг турган боор ыяжын мен. Школаның одаар ыяжын шеф чарлааш, өөреникчилер-биле деңге белеткеп алыр бис.

Ол үеде өөрөдиге талазы-биле эргелекчи Көк-оол Конгурович Натсак, кижизидилге талазы-биле Иргит Араптанович Мижидол турган. Орус башкы кадрлар база ажилдап турган. Башкыларның сумунуң ажил-ижинге киржилгеи улуг. Агитаторлар, пропагандистер дээш-ле баар. Чон мурнунга лекция, беседаны номчуп, концерттерни көргүзүп турдувус.

1972 чылда пионер организацияның 50 чылы болуп турган. Мени комсомол райкому пионер организацияның улуг вожаты-йынга томуйлааш, Кызылче өөрөдиге чоруткан. Оон келгеш, тускай өрээлди дерип, чаа «Мээң төрөөн чуртум – ССРЭ» деп марштын 5 маршруттарының негелделери-биле школага пионер организациязының, октябртарның кижизидилге ажилын удуртуп турар И.А.Мижидол дузалажып турган.

Комсомолчулар бистиң отрядтарывыс вожатыйлары бол-

ганда, олар база-ла чай-чапсар чок ажилдап турган. Ол үеде Цагаан-Тологой заставазы-биле дружина улуг харылааны тудуп турган. Бир айда заставадан шериглер кээп, оюннар болгаш өөрөдиглиг хемчеглерни эрттир турган болза, дараазында айда өөреникчилер заставага чедип, өөрөнгөн оюннарын херек кырында көргүзүп турган. Школага «Зарница» эрттирер дээн болза, ай бурунгаар капитаннарын томуйлааш, белеткелди эгелээр. Заставадан шериглер ону удуртуп-башкаар, командирлеринге школаның эр башкыларын томуйлаар турган.

Отрядтарның ажилын неделя санында түңнөп, баллдарын санап турдувус. Парадка белеткел апрель айда эгелей бээр. Бо бүгү ажил школаның улуг пионер вожатыйының хайгааралында турган. Школада кижизидилге талазы-биле ажил маршруттар ажилында хаара туттунган болгаш, кончуг эки деңгелге чоруп турган. Отряд бүрүзү тускай форма хептиг, ырылыг, речовкалыг, марштап рапортун берип өөрөдиге турган.

Май 19-та, Пионер хүнүнде, Нарын суурнуң кудумчуларынга бүгү отрядтар военрук Валерий Салчактын командылабы-биле марштап эрткени кончуг чараш болган. Улуг парадтын түңнели-

биле дыка хөй пионерлер, вожатыйлар хүндүлүг бижиктер-биле шаңнаткан. Бо байырлал өөреникчилерниң бот-идепкейин оттурган.

Директорувус арга-сүмени берип, башкы бүрүзүн бодунга негелделиг, харысалгалыг болурунга өөрөдиге чораан. Ол кезээде «Башкы кижичалгаа эвес болза, бодунуң ажилының мастери болур ажурлуг» – деп чагыыр чораанын утпаан мен.

Хөй чылдарда ажилдап келгеш бодап чоруурумга, коллективти удуртуп, кадрларны деңдески көрүп чоруур удуртукчу-нун ажилы бедик деңгелге туруп, чонун, өөреникчилерниң хүндүткелин чаалап алыр дээрзин билип чор мен. Ажилга бир дугаарында удуртукчуңуң үлгерчижээ улуг рольду, хүндүткелди бээр.

Хөй чылдарда кады ажилдап чораан хоочун эш-өөрүмнү адаарын чөпшээрер көрүнер. Оларга К.О.Нурзат, Ш.Д.Чооду, И.Ш.Чооду, В.К.Кенден, Д.Б.Ооржак, Б.С.Ондар, Б.О.Сенгин дээш, оон-даа өскелер хамааржыр. Өөрлериңиң чамдызы ам чок-даа болза, оларның артырып каан изи балалып читпес. Мээң бодалым-биле, башкы кижичи өөреникчилерин хүндүлээр болза, олар база шак-ла ындыг харыны бээрлер. Күзел-соруунар бүдүп, чоруунар чогузунам, хүндүлүг башкылар!

Мария НАТСАК,
хоочун башкы.

Эрзин кожуун. Мөрен суур.

БАЯН-ТАЛАНЫҢ УЛУГ БАШКЫЗЫ

1979 чылда Баян-Талага аныяк өг-бүлө ажил-агыйының аайы-биле көжүп келген. Оларны Каң-оол Бадыевич Кара-Сал, Любовь Көстээвна дээр болган.

Каң-оол Кара-Сал күш-культура башкызы эртемниң аайы-биле мурнунда Хандагайты ортумак школазынга 1979 чылга чедир ажилдап турган. Ол чылын Баян-Таланың школазынга делгем спортзалды ажыдыптарга, школа директору Алдын-оол Сангакович Ховалыг бо башкыны чалап экелген. Шынап-ла, ол үеде тускай эртемниң күш-культура башкылары республикага безин ховар турган. Ол дээрге Кара-Салдың кончуг чалыы чылдары, тыва хүрештерге кожуунга, а харын-даа республика чергелиг маргылдааларга шаңналдыг черлерге кири хүрежи чораан үези чүве.

Ол үеде көдээ спорт хирелиг сайзыраан турган. Башкы келгеш ажилдап эгелзэн соонда школаның өөреникчилериниң, суурнуң улуг улустарының спортчу көргүзүлгелери бедип эгелзэн.

Каң-оол Бадыевичиниң амгы эң билдингир өөреникчилериниң бирээзи Арзылаң мөге Алдын-оол Куулар болур. Аңаа немей база бир билдингир мөге Аяс Ондарны чүге адап болбас деп?

Хостуг хүрешке республикага шылгараан өөреникчилери мырынай эндерик. Оларга спорт мастерлери Мерген Кууларны, Адыгжы Монгушту, Ай-оол Ондарны, Меңги Монгушту дээш, өскелерни-даа адап болур.

Көдээ спорттун сайзыралына улуг үлүг-хууун кириген Каң-оол Бадыевич Кара-Сал бо хүннерге чедир

чүс-чүс шыырак спортчулар кеп кижизиткен. Оон өөрөк башкының чоргааралы.

2007 чылда Кызылга мөгениң чаңчыл болган ма болган. Аңаа 60 хар чедер Каң-оол Бадыевич Кара-Сал «Жигули» автомашина-бил кан. Оон бо чедишкенин ынак тыва хүрежин кагбайн херечилеп турар.

Бо башкы амгы үеде чедер Тала ортумак школазында чоруур. Оон өөреникчилери Монгуш башкызы-биле кады чорууру солун.

Каң-оол Бадыевич биле Көстээвна Кара-Салдар – дун, бир кыстың ада-иези. У дөгөрезин эртем-билиг чедип, кижизидип каан. Дунуру – амгы үеде Хову-Аксы суу кы. Оглу Омак Кара-Сал – решке республикада ады б мөгелерниң бирээзи. Хостуг спорт мастери. Ийи оолдун ады үеде республиканың судатарында ажилдап чоруур. бичии дунмалары – Орлан б Маадыр база хүрешке сумда Оларның кайызы-даа бир-бир лыг. Каң-Маадыр – Баян-Тала ажил-агыйлыг.

Любовь Көстээвна шак уругларны төрээш, эртем-бил диригеш, ынак эжинден, уруглар арай эрте чарлып чорутканданчыг.

Бо өг-бүлө Баян-Таланың чурттакчылары кылдыр с төөгүзүңге артар...

Сарыг-оол СА

ЭЖИМ ДУГАЙЫНДА СӨС

Юбилей

Школа болгаш өг-бүлө

УЛЕГЕРИ — ЧЕДИИШКИНИ

Тывада билдингир архитектор Михаил Киим-лович Кууларның дугайында номчукчуларга даргайы-биле таныштыралар кызыдып көрейн.

Бо чылдың октябрь 30-де харлаан. 1969 чылда Кы-политехниктиг технику-амгы автоорук техникуму) оолдар өөренири-биле да дужаап кирдивис. Ол о техникум Тываның аар рунге ортумак эртемниг кадрларны, Хову-Аксы-балыт комбинатында, Ак-жыт «Даг-дуг» комби-ажылдаар ортумак тускай специалистерни белеткеп урган. Республиканың аар үн хөгжүдеринге бо техни-кирген үлүг-хуу-улуг деп бодаар техникумнун баш-юзукчузу Күдер-т Хову-Аксының комбинатында арда ак сеткил-дааш, Тывадан аар «ССРЭ-нің металлургия» ил алганын айтып

Куулар-биле чаң-ын (1969 чылда) мнун хамааты бырынга өөре-дивис. Бай-Тай-гай-оол Көк-оол Кенден Салчак, Иргит, Тожудан мит, Чөөн-Хем-лажы Ооржак, улар, Улуг-Хем-солай Коңгаа алүкке өөренип

өөредилге черлеринге тудуг техникумунга өөре-нал-ла, амыр эвес чүве удугну холу-биле тутпас башка, шыяр, санаар дыка көвей боор. Бистиң өөренип турган тыва оол-ичиизи-ле Куулар турду. е черчение, төлевилелдер рда аңаа чедер кижичок ве. Бөлүктүн хамаанчок студентилери Куулардан ып чедип кээр. «Аныяан, анайын өзээр» деп тыва лежер чугаазында ышкаш үлүктүн оолдары Куулар-айбылай берген турар. ле шыяр ажилдарын аңаа ы бээр оолдар база

де Тывага бир дугаар сту-адтарның шимчээшкенин лген. Тудуг техникумунга турар болгаш бистер ол кинге бир дугаарында Хову-Аксының кобальт-зынга барып ажилдап, амгы автоорук техни-тудуун ажылгалга кири-а бир дугаар диплом истер камгалаан бис.

умга өөренип турган үш ыс ынчаар-ла билдирт-берген. Ол үеде доозуп идентилерге баш удур черлериниң хуваалдазы р чүве. Куулар биле мен езугаар «Красноярск тростьстройга» ажил-а таварыштывыс. Доо-расноярскиге чеде бээ-ол трест Казахстандан үн Сибирьниң бедик

вольтулуг электри четкилерин кылып турар улуг тудуг-монтаж орга-низациязы болду. Трестин кадрлар килдизиниң эргелекчизи, кижичи ортузу чеде берген угбай бисти хүлээп алгаш:

— Тывадан келгениңер кончук эки-дир. Бис бо чылын кадыр Саянны ажилдыр Назаровск ГЭС-тин бедик вольтулуг электри шугумун Тываже кирип эгеледивис. Ооң-биле чергелештир ажилдың хөй болганы-биле Кызыл хоорайда №72 механизастаттыган колонна-ны тургустувус. Ынчангаш силер-

Төрүмелинден салым-чаянныг чурдуур, бижири кижиге архи-тектор болур шын-на мергежилди шилип алган-дыр деп, эживисти деткип чордувус.

М.К.Куулар Новосибирскиниң тудуг-инженер институтунун архи-тектура факультетин кончук эки демдектерлиг дооскаш, «Красноярск гражданпроект» институ-дун Кызыл хоорайда салбыры-ның инженер-архитектору болуп ажилдап эгелээн. Удаваанда салым-чаянныг оолду Кызыл хоорай-ның кол архитекторунга депшиткен. Бо ажилга ол бодунун езулуг чогадыкчы талантызын көргүскен.

Республиканың найысылалы

Тываның чурттакчы чону хилин-чек-човуланган адырлып чорзун дээр күзел-биле төлевилелди чогадып тургускан.

Тываның баштайгы президен-тизи Ш.Д.Ооржак Кууларның онза-гай салым-чаянныг чогадыкчы талантызын өөренип көргөш, 1992 чылда Тожу кожунун чагырык-чызынга томуйлаан. Ол үеде Конс-титущия езугаар кожун чагырык-чыларын президент томуйлаар эргелиг турган. Тожу — Тываның онзагай булуну, аңаа даштыкыдан, Россияның иштинден аалчылар, туристер үзүлбес чер боорга, чо-гадыкчы мергежилди кижичи оон чаагайжыдылганын, чаартылганын бир онзагай кылдыр кылзын дээр

чорутканы таварылга эвес. Он чыл иштинде Тожу ко-жунун чагырыкчызынга ажилдааш, төрөөн черин таныттымас кылдыр чаар-тырынга дорт киришкен. Рынок экономиказының берге үезинде Тожу-биле агаар, суг оруу-биле ар-гыжарының берге айтыры тургустунуп келген. ТР-нің Чазааның деткимчези-биле 1996 чылда Тожу биле Каа-Хем кожунун таварыштыр дорттап аргыжар авто-орукту кылдыртып эгелээн. Ам ол оруктал машиналар доктаамал аргыжып турар апарган. Тожу чонун аргыжарының берге айты-рынын ынчаар шийтпирлээн.

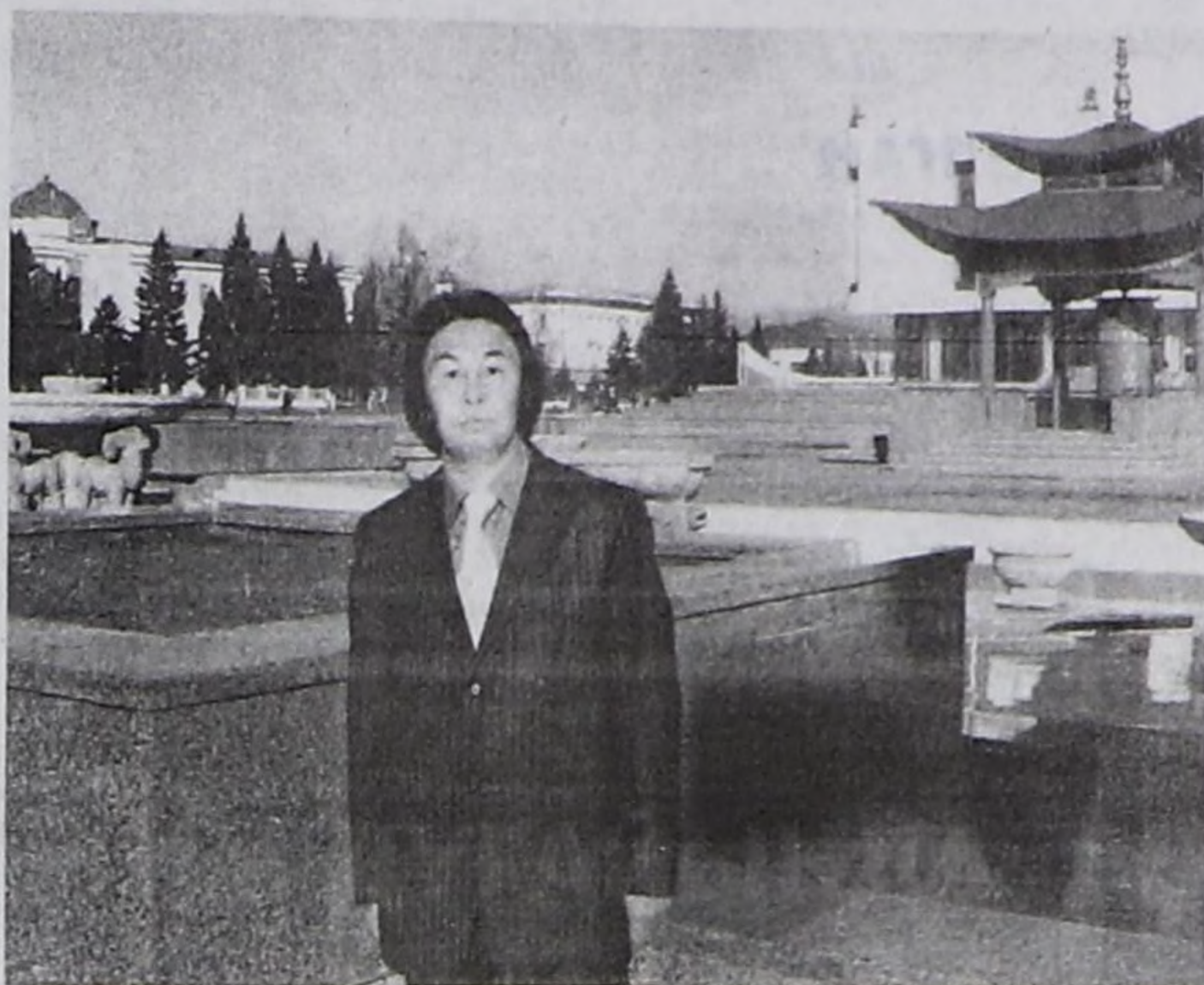
Тыва Республиканың Дээди Хуралының Хоойлу-жудулга палатазының депутатына депшидип, ТР-нің Капитал тудуг эрге-делиниң начальнигинге, ам бо хүннерде ТР-нің Күрүнениң чурт-талга инспекция албанының удур-тукчунга ажилдап тургаш, бедик харыскалыгы, туруштуг удуртук-чу деп бодун көргүскен. Кандыг-даа ажилдарга ажилдап чорааш, ак сеткилдиг, чурумнуг болгаш идепкейлиг удуртукчу дээрзин бүгү талазы-биле бадыткаан.

Эжiminiң юбилейинге тава-рыштыр бо материалды бижип ора, оон күш-ажылын үнелээн шаң-налдарга доктаавайн баар бол-зумза, бизең чүүлүмнүн «дузу» четпейн баар боор.

Кызыл хоорайның чингине пла-нын таарыштыр ажилдап кылганы, хоорайның Төп, Южный, Восток болгаш хем ол чарының чурттал-га районнарының тодаргай план төлевилелин база Кызылдың төп кезээниң архитектурлуг каастал-ганын, а ол ышкаш Кызыл хоорай-ның төгүлүг кезең чаартып кыл-ганы дээр 1991 чылда ТР-нің кү-рүне шаңналын алган. 1990 чылда аңаа ТР-нің Алдарлыг ажилдак-чызы хүндүлүг атты тывыскаш. Тожу кожунун чаартылганын кириген төлөптүг күш-ажылы дээр соңгу чүктүн биче буурай чонна-рының мурнунга ачы-хавыязы дээр Делегей чоннарының лига-зының медалы-биле шаңнаткан. 2009 чылда «Кызыл хоорайның хөгжүлдезинге кириген алдар-хавыязы дээр» медаль-биле база шаңнаткан.

«Үнген-кирген чонун, эжин өөрүң үзүлбесин, үлөң бүдүп, үр-ле чуртта» — деп күзеп каайн.

Сергей ХЕРТЕК.

ның дооскан техникумунарже ча-гыгны кириген улус бис. Тус черге национал кадрлар херек болгай, мен ам дораан ол-ла колоннага ажилдаар кылдыр бижики бижип берейн. Эртен дораан чаныптыңар — диди.

Шынап-ла, ол-ла чылын Абаза — Ак-Довурак таварыштыр бедик вольтулуг электри шугуму Тываже кирип келген чүве. Кызылга кел-геш, колоннаның начальнигинге киреривиске: «Бедик вольтулуг электри шугумунга ажилдаар баш-тайгы тыва кадрлар болган-дыр силер» — дээр, амдызында Ча-даананың хөмүр-даш уургайынче кириер 110 кВт бедик вольтулуг электри шугумун кылыры-биле чорудупту. Ол-ла чылын эжим Куулар-биле хөмүр-даш уургайын-че 110 кВт бедик вольтулуг элект-ри шугумун подстанциязы-биле, Ак-Довурак — Тээли аразының 35 кВт электри шугумун подстан-циязы-биле каттай кылдыртып доостувус. Бистиң холувуска бе-дик мергежилди энергетиктер, электриктер ажилдап турганының ачызында бердинген ажилды хуусаазында доостувус.

Дараазында чылын эжим мер-гежилин улам бедидери-биле Новосибирскиниң Куйбышев аттыг тудуг инженериниң институтунун архитектура салбырынче өөренип кирди. Техникум дооскан болгаш практика кырынга ажилдап каап-кан кижиге бо институтка өөренири белен болган. Кады өөренип чо-раан эштериниң чугаазы-биле алырга, бодунун бөлүүнө колдуу башкылап турган дээр чораан.

Башкы — бүгү-ле эртем-билигин үнөр дөзү, эгези болурун кижичи бүрүзү билер. Өөрөдиге кижилерни хевирлээриниң чепсээ болурун аңгыда, күрүнениң бурунгаар хөгжүлдезиниң чугула шыдал-быразы болуп турарын төөгүнү арга-дуржулгазы болгаш ниитилел хөгжүлдезиниң боттук барымдаалары бадыткап турар.

Баян-Колдун ортумак ниити билиг школазының коллективи өөрөдигени бурунгаар хөгжүдери-нге улуг чогадыкчы үлүг-хуузу кирип турар болгаш өзүп орап салгалды өөрөдип кижизидериниң депшилгелиг технологияларын шингээдип эгелээнинден бээр элээн үелер эрткен. Школаның доозукчулары чылдан чылче чаң-гыс аай күрүне экзаменнерин эки дужаап турары өөрүнчү. Ол дээр-ге башкыларының эки ажылының түңнели.

Информатика башкызы Баян Сидорович Бичи-оол — бо шко-ланың директору. Школа амгы үениң дериг-херекселдери-биле шиметтинген, школаның башкы-лары болгаш өөреникчилери Ин-тернет-биле ажилдап, билин бе-дидип турар. Школа арыг-силиг, септелгезин эки чоруткан. Кандыг-даа албан чериниң ажылы удур-тукчудан дыка хамааржыр. Ын-чангаш мен Баян Сидоровичиниң болгаш оон өг-бүлезиниң дуга-йында бижижесим.

Баян Сидорович Кызылдың педагогика институтун 1989 чылда дооскаш, төрөөн школазынга фи-зика, математика башкылап ажил-дап эгелээн.

Баян-Кол школазы бодунун эжин биргиклассчыларга ажилдып бергенинден бээр 70 чыл база Баян Сидорович бо школага ажилдаа-нындан бээр 20 чыл болуп турарын демдеглекседим. 1993 чылдан 1997 чылга чедир школаның профэвиле-линиң даргазы болуп, багай эвес ажилдааш, Тыва Республиканың профэвилелдер чөвүлелиниң хүндүлел бижики-биле шаңнаткан. Баян Сидорович — башкылаашкын ажылындан аңгыда, школада теннис секциязының тренери.

Стол тенниси, спортту болгаш кадык амыдыралды эки суртаал-дап чорууру дээр, Кызыл кожун чагырганың даргазының «Спортчу школа» деп Грантызын Баян-Кол школазынга тывыскаш. Оон аңгыда эрткен юбилейлиг чыл-да аныяк директорувус «Комсо-молдун 90 чыл ою» деп тураскаал медаль-биле база шаңнаткан. Ол— 1999 чылда ТР-нің Өөрөдиге яамызының Хүндүлел бижикин база алган, ийи дээди эртемниг, бирги категорияның башкызы. Баян Сидорович Бичи-оолдун өөнүн ишти Татьяна Кызыл-ооловна база башкы мергежилди. Татьяна Кызыл-ооловнаның эки ажылын хөй санныг хүндүлел бижикитер болгаш «Чүрээмни уругларга берип тур мен» деп тускай шаңнал бадыткап турар. Баян, Татьяна Бичи-оолдарның улуг уруу Аяна Томск хоорайга радиотехника башкарар талазы-биле мерге-жилди чедип алгаш, Туран хоо-райда ажилдап турар. Алдынай — Сибирьниң эмчи институтунун үшкү курузунда, Бады-Доржу — Баян-Кол школазында 9 дугаар класста. Башкы кижиниң ажылын-да эң эки көргүзүп — боттарынын болгаш өг-бүлезиниң үлегери.

Клара НАЙЖАП.

Баян-Кол суур.

Эскерип көр, күс ырап бар чор.

Ай-кыс МАСПЫК-ООЛДУҢ фотозтюдү.

Спорт - Спорт - Спорт

Шыдыраа

СЕҢГЕЛ ТЫВАЗЫ ЧЕМПИОН БОЛГАН

Шыдыраага республика чемпиону Валерий Николаевич Кууларның 50 харлаанын тураскааткан делегей чергелиг шыдыраа маргылдааы Өвүр кожуунун Хандагайты суурга чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа республиканың тос кожуунундан болгаш Моолдун Баян-Өлгий аймактан шыырак дээн 64 шыдыраачы күжүн шенешкен.

Баян-Өлгий аймактан сес шыдыраачы: Сеңгел тываларындан бирги разрядчылар Ак-Соян Дамба оглу Төмүр-Уял, Сарыглар Олумбайыр Каң-Төмүр («Мен тыва мен» деп ырның автору) болгаш ийиги разрядчы Самдан оглу Кончук-Сумулаа болгаш казах омактыг Ростем Мутайн (шыдыраага Моолдун спорт мастери), бирги разрядчылар Ержан Солтаны, Аманжол Хисапын, Зейнелхан Мухайсын, Мандат Ануарбекийн олар чалаткан турган. Документтери четче эвес болганындан чүгле Ростем Мутайнны кызыгааржылар Тываже эрттирбейн барган.

Шыдыраачыларны аныктар болгаш 60 хардан өрү назылыг деп ийи аңгы бөлүккө үзүп, швейцар системага ойнаткан. Ийи хун улам-

чылаан чидиг демиселдин түнелинде бирги бөлүккө республиканың үш дакпыр чемпиону, шыдыраага спорт мастеринге кандидат Эдуард Ховалыг — бирги черни, 2009 чылдың республика чемпиону, шыдыраага спорт мастеринге кандидат Артыш Чүлдүм — ийиги черни, шыдыраага спорт мастеринге кандидат Херел Сандай-оол үшкү черни ээлээш, бир-бир кончук шыырак ирттер болгаш 5000, 4000, 3000 рубльдер-биле тус-тузунда шаңнатканнар.

Ийиги бөлүккө Моолдун Баян-Өлгий аймааның төлээзи, Сеңгел тывазы Ак-Соян Дамба оглу Төмүр-Уял бирги черни ээлээш, кончук шыырак ирт болгаш 5000 рубль шаңналга төлөптүг болган. Ийиги черни Ак-Довурак хоорай-

дан шыырак шыдыраачы Данзын-оол Лопсан, үшкү черни шыдыраага Тыва АССР-ниң чемпиону, Өвүр кожуунун төлээзи Кызыл-оол Ооржак ээлээн. Оларга база ирттерни, акша шаңналдарын тывыскан.

Дөрттөн сес дугаар черлер ээлээн шыдыраачыларга база бир-бир ирттер болгаш 200-тен 2000 рубль чедир шаңналдарны тустуунда тывыскан.

Танды сыннарының аар ийинге төрүттүнгөн, ооң Өвүр талазын эргий чурттаан, шыдыраага спорт мастеринге кандидат, 2010 чылда Тываның тулган чемпиону Валерий Куулар өг-бүлөзи болгаш эш-өөрү-биле делегей чергелиг бо улуг маргылдааны бедик деңгелге организастап эрттиргени төөгүлүг улуг болушкун болган.

Эчис-сорукут, экер эр, энелер сеткилдиг эмчи В.Кууларның ажил-ижи бүдүнгүр, чоруу чогуңгур-ла болзунам!

Күрү-Базыр САЛЧАК.

ДЫҢНАДЫГ

Тожу кожуунун чагыргазынче РФ-тиң хамаатызы **Клавдия Донгаковна СЕРЕНДЕН** көдээ ажил-агыйның черлеринден хууда дузалал ажил-агыйын чорудары-биле Тыва Республика, Тожу кожуун, Адыр-Кежиг суур, «Толбул» деп черде ниити шөлү 100000 дөрбелчин метр (шөлдү чижеглеп санаан, ону хемчээген соонда билдинер) «Хос-Хаак» деп участокту 49 чыл хуусаада арендага бээрин дилээн билдиришкен кирген.

Күштүг болуп турар хоойлужудулга езугаар бо дыңнадыгны парлаан хүнден эгелеп 30 хонук дургузунда бижимел удурланышкындарны дараа-зында адреске хүлээп алыр: Тыва Республика, Тожу кожуун, Тоора-Хем суур. Октябрьская кудумчузу, бажың 20.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 2-01-35, редакторнун оралакчызы — 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91, e-mail: shyntuva@mail.ru
КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис — 2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-17-09, көдээ ажил-агый — 2-17-09, очулга — 2-03-87, үлетпүр — 2-40-77.
Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.
Неделяда үш катап үнөр. Хемчээли парлаан 2 ама.
Тираж 7000. Чагыг 127. Номери парлааже дужааганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 20.00.

ШЫН

Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

Прокурор хыналда

НЕГЕЛДЕЗИН КҮҮСЕТПЭЭ ДЭЭШ...

Тыва Республиканың Чаа-Хөл район судун муниципалдыг өөредилге чериниң директорун хоойлу езугаар негелдезин күүсетпээни дээш

Бо чылдың июль айда Чаа-Хөл кожуунун прокуратуразы чурт-талга-коммунал ажил-агыйның адырында күштүг болуп турар хоойлужудулганың күүселдезин хынаан. Ол үеде Ак-Дуруг суурда уругларның «Байыр Байынды аттыг уран чүүл школазы» муниципалдыг немелде өөредилге чериниң директору Салават Сандактың «Тываэнерго» ААН-биле электри хандырылгасынга хамаарыштыр керээ чарып албааны илерээн.

Кожуунун прокурору өөредилге чериниң удуртукчузунга ук хоойлу хажыдышкынын эде көөрүнүг дугайында негелде кириген турган. База катап хыналда

Салават Сандан-оол прокурор актызынга болганы илерээн, хыналданың материал АХК-ниң 17.7 чүүлүн көрдүнгөн — прокурор езугаар негелделери зында күүсетпейн административтиг ханың дугайында кез-оттурарынга барым. Чаа-Хөлдүн район Сандакты административтиг хоойлу хажыдышкыны деп көргөш, ону кезге торгаан.

Ил
Чаа-Хөл кожуунун прокурору.

Кем-херек чү

АКША ДУГАЙЫНДА ДЫҢНАП КААШ...

Октябрь 7-де болган ийи дакпыр өлүрү истелгезин ИХК-ниң Кызыл кожуун талазы-биле истелгезиниң начальниги, милицияның подполковник Монгуштуң удуртулгасы-биле улуг арга-дуржулукчулар чоруткан. Каразыттырып турар херекти үлгүлөткөниң соонда, үш дугаар туттурган. Олар 19 болгаш 26 харлыг аныяк кижилер.

Душ бооп болу берген таварылганың хайында херектиң когараан кижилери 26, 46 харлыг херээженнер база оларның амы-тынынга четкенинге каразыттырып турарлар чок болган херээжен улустуң бирээзиниң бажыңыга ужуражып келгеш, спирт холумактыг суксуннарны кады ишкен болуп турар. Почта салбырының ажилдакчызы херээжен чугаа аразында ооң ажыглалында элээн хөй түннүг акша бар дээрзин чугаалай каапкан. Баш бурунгаар медээ-биле алырга, аныяк эр улуска кем чок ол херээженнерниң амы-тынынга чедер дээн бода-лынга шак ол медээ идиг болган. Олар акшаның кайдазын билип алгаш, кыс улусту чок кылырын шиитпирлеп алгаш, бооп өлүргеннер. Оларның мөчүзүн үш хонук болганда Ильинка, Бүрөн-

Бай-Хаак суурларны автооруктуң 40 дүмметринге, оруктун кыс метр ырак черден тып Каразыдып турар. рээзиниң чугаалап талырга, почта салбырыче олар соңга таварыш сейф иштинден чүстөрүбүди уштуп алганга аразында үлөжип алганга нарынче чаңгылай бөлүнчүлүк олар ыраа шыдабайн барганнар.

Амгы үеде ук кезеңиң истелгезин РФ-тиң публика талазы-биле праның чанында истелгезиниң истелге эргелелин диниң районнар аразында килдизи чорудуп турар. Тыва Республика тала ИХЯ-ның парламента

Бистиң кады ажилдап чоруур эживис Кира Кызыл-Кууларга ооң дунмазы, Россельхозбанкның Чаа-Хөл кожуунун салбырының специализи

Инна Аркадьевна
ХОВАЛЫГНЫҢ

озал-ондакка таварышкыш элекке мөчээни-биле холбаштыр кажыдалын «Шын» солунунун редакциясы илергейлеп турар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцелиясы информация политиказының эргелелин килдис начальниги Уран-оолович Кууларга ооң чоок төрели

Темир Донгуракович
СОЗУЛ-ООЛДУҢ

элекке мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыдалды илерейт.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810900000010000 ОАО НКО "Тыва Республика" ИНН — 1701008465; корр. сч. 30101810700000000740 БИК 049300000 Россия Федерациязының Парлаага, телерадио-дамчыдылганың массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солунун чылдың май 14-те эде бүртүккөн.
Херечилелдин дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730. ТР-ниң «Тываполиграф» ААН-га парлаан.
(Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1).
Солунда парлааттыг материалдарның авторларының бодам редакцияны туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыганын сагала болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар бо харыылаар.